

प्रभुतरुण दिवाळी अंक २०२०

अंतरंग

संपादकीय (४),	बन्सी धुरंधर(५),	नलिनी तळपदे (७),
डॉ. परेश नवलकर (९),	डॉ. अश्विनी देसाई वाघ (१२),	शौनक जयकर (१४),
डॉ. मोनिका अजिंक्य (१६),	निनाद धैर्यवान (१८),	अरमान कोठारे (२१),
सौ. कौमुदी हर्षल मानकर (२३),	सौ. सुजाता तुषार कीर्तिकर (२५),	सौ. मीनाक्षी जयकर (२७),
पं. सुजन राणे (२९),	डॉ. प्रदीप विजयकर (३३),	हेमंत तळपदे (३६),
सौ. शुभदा सुरेश अगासकर (३९),	संचिता रेळे (४३),	सौ. प्रणिता प्रभाकर (४६),
डॉ. सुमन नवलकर (४८),	मृदुला प्रभुराम जोशी (५१),	सुहासिनी कीर्तिकर (५७),
मिलिंद कोठारे (६१),	त्वरिता दळवी (६४),	बागेश्री परीख (६७),
आरती कोठारे (७०),	दीपक माधव धैर्यवान (७५),	सौ. अदिती अनिकेत तळपदे (७८),
स्विनी नवलकर (८०),	राधिका सुरेश अगासकर (८२),	डॉ. अर्चना भोगिल-तळपदे (८३),
रसिक विजयकर (८५),	यशोम् नवलकर (८७),	सौ. अचला सुभाष देसाई (८८),
विश्वास नारायण अजिंक्य (८९),	निहाल कीर्तिकर (९१),	डॉ. ऋतुजा तन्मय विजयकर (९४),
आभा देसाई (९७),	सौ. संजना दीपक कोठारे (९९),	पूजा अजिंक्य (१०३),
आधार कोठारे (१०८),	मनिषा जितांशू कोठारे (११२),	चित्रा तळपदे (११३),
	सिमरन आशिष देसाई (११४)	

: कविता :

हेमंत तळपदे, स्वागता प्रियेश विजयकर, शौनक जयकर, चैतन्या नीतिश कीर्तिकर, डॉ. सुमन नवलकर,
सुमीत नवलकर, भैरवी अश्विन देसाई, निकेता प्रशांत राणे, नंदकुमार विजयकर

मन... 'मीत' का! : सौ. संजना दीपक कोठारे

वात्रटिका : डॉ. सुमन नवलकर

करोना कणिका : सुहासिनी कीर्तिकर

मुखपृष्ठ : सौ. अमिता क्षितीश जयकर

मुद्रित शोधन : सुहासिनी कीर्तिकर

अभिनंदन, प्रभुतरुणास देणगी, परीक्षेतील सुयश, प्रभुतरुणाची डायरी, श्रद्धांजली, इत्यादी

तत्त्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

प्रभुतरुण

दिवाळी अंक

मूल्य रुपये दहा

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

संपादिका : सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ:

सहाय्यक संपादक:

मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक,

त्वरिता दळवी, भक्ती शेट्टे,

संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

राजेश नवलकर

www.prabhutarun.com

वर्ष ५४ वे)

१६ ऑक्टोबर, १६ नोव्हेंबर २०२०

(अंक २

संपादकीय

मागे कॉलराची साथ आली तेव्हा मार्क्वेझने 'लव्ह इन द टाइम ऑफ कॉलरा' हे पुस्तक लिहिले. आता कोरोना आला तर 'लव्ह इन द टाइम ऑफ कोरोना' हे कथांचे पुस्तक रोहन प्रकाशनाने काढले. आपला 'प्रभुतरुण' दिवाळी अंकही याच धर्तीवर 'आनंद इन टाइम ऑफ कोरोना' असा आहे. म्हणून आनंदाने, निरोगी मनाने स्वस्थ जगण्यासाठी जे जे हवेच हवे; ते सर्व प्रभुतरुण दिवाळी अंकात आहे. प्रकाशाच्या समृद्धीचे स्वागत करणारे अमिताचे हसरे मुखपृष्ठ याची साक्ष देते. ही साक्ष काढत आपण आत-दिवाळी अंकात शिरलो की आरोग्याच्या मंत्रासह, निरोगी जगण्याच्या अनुभवाच्या वाचनानंदाची लयलूटच. यात काय काय आहे?

कोरोनाकाळातील अनुभव सांगणारे, स्वास्थ्याचा मंत्र सांगणारे सहा डॉक्टर्स आहेत. बँक ही जगण्याची अटळ अर्थव्यवस्था. या काळातील ही व्यवस्था सांभाळणारे दोन बँकर्स आहेत. कोरोनालागण होऊन त्यातून मुक्त झालेल्यांचा आशादायी अनुभव आहे. ऑनलाईन शाळेचा पर्याय अटळ होता. त्याबद्दल व्यक्त होणारे सात शाळकरी विद्यार्थी आणि आक आदर्श शिक्षिका आहे. या काळात सकारात्मक धारणा असावी; यासाठी योगसाधनेचे मार्गदर्शन आहे. हीच सकारात्मकता छंदजोपासनेमुळेही राखता येते. त्याबद्दल सांगणारे पाच लेखक आहेत. छंद हा उद्योगातही परावर्तित होऊ शकतो आणि या काळात मानसिक आधार ठरतो. असे चार ते पाच लेख आहेत. शिवाय मानसशास्त्रीय अंगाने, सामाजिक अंगाने विचारांना दिशा देणारे वैचारिक सहा लेख आहेत.

बस्स! एवढेच?... नाही हं. कोरोनापलीकडे विषय आहेतच की. प्रवासवर्णन, व्यक्तीचित्रण, कथा, कविता, संगीतावर आधारित लेख, वात्रटिका, कणिका, आठवण गोंजारणारे लेख, दिशादर्शक लेख, बालसाहित्य... अशी दिवाळी फराळाची चंगळच चंगळ आहे. बरं; हा फराळ चार दिवसात संपणारा नाही. वाचनाचा आनंद देणारे हे अक्षयपात्र आहे.

हे अक्षयपात्र ओसंडून वहावे म्हणून आमचे सर्व लेखक, हितचिंतक सोबत आहेतच. पण अनेक शुभेच्छुक, जाहिरातदार हेही आहेत. विशेषतः सगळेच (लॉक) डाऊन असण्याच्या काळात; हे महत्त्वाचे. या सर्वांनी दिवाळीची एक एक ज्योत प्रकाशित करून सर्व वाचकांची मने उजळून टाकली आहेत. हे स्वयंप्रकाशी प्रभुतरुण देणे वाचकहो, आता तुमच्या हातात! नवीन वर्ष, येणारा पुढचा सर्व कालप्रवाह आनंददायी, चिंतामुक्त, आरोग्यदायी जावो... यासाठी 'प्रभुतरुण'तर्फे मनःपूर्वक शुभेच्छा. मला खात्री आहे की, या शुभेच्छांना तुम्ही मनोमन 'तथास्तु!' म्हणाल आणि हां दिवाळी अंक वाचण्याचा आनंद लुटाल. कोरोनाचा 'काळ' आणि या दिवाळी अंकाची 'कला'... यात श्रेष्ठ कलाच! हो की नाही? द्या ऑनलाईन टाळी!!

-सुहासिनी कीर्तिकर

लेख

Response to Pandemic, is it Evolution or Revolution?

★ Bansi Dhurandhar ★

Many years ago, Managing Director of the company where I used to work, while speaking at our silver jubilee function said, if our organisation has survived for last 25 years with the same business model, let's not celebrate! In fact, it is a cause of concern. Some thing is drastically wrong with us!

Momentarily I was surprised and shocked but then I realised what he meant. 'To survive, change is necessary' was the message that I carried home that day.

It is true that success of any business enterprise depends on how you adapt to changing environment and respond. Technology is changing at rapid pace. For any technology to remain viable, Industry norm is five years, maximum. Business community is well aware that sticking to same technology and similar business model for more than five years would soon make you a "Corporate dinosaur". Textile Mills, photo-films manufacturers etc, are live examples.

For a business enterprise it is necessary to be constantly Evolutionary all the time while Revolutionary some time. Till the month of march this year we all were trying to be Evolutionary. Came

the Covid pandemic and the entire universe was forced to become Revolutionary. Pandemic, Corona, lock down, disinfectant, sanitisation, quarantine, containment, etc. were the words to be read in dictionary. We never used them in practice. Now, they have become part of daily routine & common use.

Revolution is applicable to each & every field. Transport, sports, communication, manufacturing industry, commerce, banking, markets, entertainment, tourism, you name it. Each sector got affected. But not all. A few flourished. For Health services, medical equipment and disinfectant manufacturers, personal protection equipment kit manufacturers, etc. this Covid pandemic turned out to be a wind-fall.

The biggest gain was to the technology sector. It is said the every dark cloud has a silver lining. While the dark cloud of Covid was the life threatening infection, the acceptance, learning and use of various communication skills by people at large was the silver lining. Many of us who were far from being called computer literate, mastered the communication platforms like Zoom, Webex, Google meet and started being on

face book, twitter etc. We learnt how to order daily needs on Amazon and satisfy our taste buds through Swiggy.

For me personally, it was a massive gain on two fronts. Sitting at home for such a long, for the first time in life and hopefully last too, it was learning and introspection for me. I learnt that house can't be run without servants and whatever salary they demand is worth it! I learnt that one stroke of Vim is not sufficient to clean the Kadhai smudged with oil. It is necessary to segregate coloured clothes from whites while putting them in washing machine. Used handkerchief and shirts can not reach my cupboard duly washed and pressed on their own. It was like shouting "Eureka".

The little time from the household work that I could spare, yes I did pursue

my hobby of painting which was for several years reduced to writing in my biodata only. A few landscapes did turn out good.

Luckily, our factories out side Mumbai were not affected much and hence were operational partially. I was consulted, well the right word will be 'informed' only once during the day about the work. Considering the constraint that the staff must be facing I did not push much and was pleasantly surprised that our turn over averaged more than normal. This probable was the indication, of my limited necessity at office now onwards!!

The other aspect of Revolution is the new business model and working style. Soon, going to the bank will be history. Visiting clients will be unwarranted. Annual conferences & seminars will be on Zoom and similar platforms. Working from home will be the key word. Office premises will be vacant while homes will necessitate extra room for office work.

Major change happened to the field of education. "Distant education" a concept which was in infant stage, suddenly matured to assume super adult state. All streams of education quickly adapted to online teaching. Just before March2020, the parents were constantly after their wards not to use mobile phone or restrict their watching television. Post March 2020, there was a revolution. Parents sought best of mobile phones for their children and started encouraging them to surf on google.

What is more in store? Time only will decide.

कालाय तस्मै नमः!!

*

कविता

आशीष घे गुरुचा

- 'राजकमल'

(ऊर्फ नलिनी तळपदे)

(साने गुरुजींच्या 'श्यामची आई' या आत्मचरित्रात्मक लेखनावर आधारित त्याच नावाचा चित्रपट आचार्य प्र. के. अत्रे यांनी काढला. त्या चित्रपटाला भारतातील पहिले सुवर्णपदक लाभले; पण हा सन्मानसोहळा पाहण्यासाठी स्वतः सानेगुरुजी हयात नव्हते. म्हणून या कवितेत अशी कल्पना करण्यात आली आहे की, स्वर्गातून सानेगुरुजी अत्र्यांना उद्देशून मनोगत व्यक्त करीत आहेत. ही कविता अत्र्यांच्या 'नवयुग' मध्ये छापून आली होती. मुख्य म्हणजे खुद्द आचार्य अत्र्यांचे कविता चांगली असल्याचे अभिप्राय देणारे पत्र नलिनीताईंना आले. ही कविता 'राजकमल' या टोपणनावाने प्रसिद्ध झाली. का बरे? त्याची गंमत अशी की, नलिनी म्हणजे कमल. त्यांचा भाचा श्री. राजेश देसाई नुकताच जन्मला होता. म्हणून राज आणि कमल असे 'राजकमल' हे टोपणनाव. अर्थातच ही कविता सदुसष्ट वर्षापूर्वीची आहे आणि सुखद आश्चर्य म्हणजे कुठेही न अडखळता नलिनीताईंनी मला ती फोनवरून, आठवणीवर विसंबून सांगितली.

-संपादक)

साकारूया अपेक्षा
किंतु मनात नाही
मातृविहीन हृदया
तू दाविलीस आई ॥

आई असोनि ज्यांना
कळली न शुद्ध प्रीति
त्यांना सुरम्य कृती ही
देई प्रकाश ज्योती ॥

मोहून या कृतीला
सत्कार पुष्पमाला
देई रसिक तुजला
घे वाहुनि कलेला ॥

आदेश हा कलेचा
संदेश जीवनाचा
आशीष घे गुरुचा
स्वर्गातल्या प्रभूचा ॥

मन... 'मीत' का!

* सौ. संजना दीपक कोठारे *

एक पटरीने दुसरी पटरीसे कहा,
उम्रभर साथ निभाऊंगी ॥
अपना मिलन तो होनेसे रहा,
पर तेरे कदमसे कदम मिलाऊंगी ॥

*

बडी मुद्दतसे रेहते हो इन आँखों में,
इनसे ना तुम यूँ शिकवा करना ॥
औरों के पलकोंपर रेहनेवाले,
उनकी नजरोंपर ना कभी ऐतबार करना ॥

*

जख्मोको ना कुरेदो ऐसे,
जख्म और गोहरे बन जायेंगे ॥
नकाब पेहेनके बाहर गयेभी तो,
आग की तरह सुलगते रह जायेंगे ॥

*

भूलनेको बोहोत कुछ है,
पर भूलना आसान नहीं ॥
सोचते है ये कम्बख्त दिल,
अपने बसमें क्यूँ रहता नहीं ॥

*

सान्या जगास लावी
जी ओढ मातृमूर्ती
साकार रूप करुनि
झाली दिगंत कीर्ति ॥

त्या कीर्तीचे नगारे
झडती दिशात दाही
नादात धुंद त्याच्या
गुंतून विश्व राही ॥

विश्वास भेदून तो
येई ध्वनी दिगंती
आत्म्यास आणि माझ्या
देई असीम शांती ॥

Design your SPACE with AnD Innovations

ARCHITECTS

ANUSHRY KOTHARE

9167571757

DIPTI CHORGE

9833621400

email: projects@andinnovations.co.in

<https://www.facebook.com/andinnovations2018>

ARCHITECTURE & INTERIOR DESIGN

Bungalows Offices Healthcare Institutions
Apartments Showrooms Restaurants and more...

लेख

COVID-19 The Learning Curve

★ Dr.Paresh V Navalkar ★

The year 2020 began for the entire medical fraternity with new disease Severe Acute Respiratory Syndrome Corona Virus 2 (SARS CoV-2). As the disease spread across the continents, so rapidly and highly virulent that it left the entire medical world grappling for methods of detecting it and finding appropriate treatment modalities to save lives of vast number of patients. Even as I write this article today I must admit we have not 100% understood the disease but certainly wiser then in January 2020; but tonnes of research is still on going to find ways to treat and prevent.

In March when cases started increasing in India and Mumbai, there was panic in all health care providers for their own safety while handling Covid positive cases and not to carry infection home and give it to their family.

Doctors, Nurses and all hospital staff got a new look (un-look), all became incognito behind the Personal Protective Equipment (PPE), Mask and Face Shields. Patients and relations found it difficult to recognise their doctor and similarly doctors to guess who is behind the mask covered faces. Examining patients wearing PPE in peak summer and drenching in sweat inside it became very irritating and tiring. Covid not only

changed the infection control norms of the hospitals and clinics but also changed sanitization norms of homes, offices and other work places. It is irony that we have come back full circle on personal hygiene and are forced to practise what our ancestors followed, practise of hands and feet washing immediately on entering the home, before touching food or water, changing of office clothes to clean washed domestic wear, resorting to home prepared hygienic and nutritional food stuffs, and some practising of social distancing and Namaste.

The satisfaction of physical examination of a patient is greatly missed by all doctors and patients and more reliance on technology has creped in the medical field. What a doctor could diagnose in minutes after listening to chest sound by a stethoscope is now diagnosed after hours waiting for a chest x-ray or a CT Scan. Talking to patients for a distance to maintain social distancing is distressing for both doctor as well as patients.

Doctors had to master handling and adapting to new technology of on-line consultations, forcing them to learn using various softwares. Communication with the patient on-line is not the same as one to one personal consultation. Six months into the fraternity and most of us have

प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा

ईशान
आणि
नीशका कोठारे

१० / प्रभुतरुण दिवाळी अंक (ऑक्टोबर-नोव्हेंबर) २०२०

mastered the art now very well. Technology has made it possible for patients from far away places to get access to expert doctors. This is going to greatly improve health care approach of patient in rural parts of the country.

Doctors have utilised the available time to enrich their knowledge by attending to lectures and discussions on webinars or participating in various digital meeting platform from the luxury of their homes. Covid has enriched the medical fraternity academically.

Prevention is Cure in any infectious disease the emphasis for disease control is dependent on its prevention control measures. I urge you all to follow the measures given by government from time to time. Wearing of mask correctly is more important. Mask should be tight fitting and should have minimal leaks around it. The virus can enter human body from only five openings 2 eyes, 2 nostrils and mouth, mask covers 3 of those; thus reducing 90% probability of infection. Wear of glasses or specially available goggles protect eyes. Face shields not only acts as one more layer of protection but most important, it prevents us from inadvertently touching our face with our hands. Gloves are not a must for public as they get contaminated and harbour more infections and if one touches face with them, increases the risk. Gloves have to be removed in scientific way and discarded properly. Hand washing with soap and water for 20 seconds is highly essential for killing the virus (fomite) and inactivate it. Alcohol based sanitizers are effective only if they have 70% of alcohol in it. Excessive use of had sanitizer may cause drying of skin and

irritation.

Mental health issues are on the rise because of various social and economical reasons. Anxiety, fear of disease and death, social stigma associated with Covid, apprehension of entire building blaming you if you get the disease as entire building getting sealed for quarantine, loss of sleep or disturbed sleep are on rise. Family members and friends need to pick these disturbances and help patient seek medical attention. Ignoring them can lead to long standing depression and other mental health issues.

There is no option to a good healthy and nutritious diet to build immunity. To write about diet to our food loving community will raise lot of eyebrows. By healthy diet I am conveying what to eat and not what not to eat. Have a balanced diet. Include good amount of natural proteins (fish, chicken, eggs, paneer, milk, curds, sprouts) in your diet, fresh fruits and nuts. Avoid free sugars.

We see a lot of patients skipping their regular medical check ups for diabetes, heart troubles, blood pressure and host of chronic medical problems and come to us late with a lot of complications. Please get you laboratory investigations done as you were doing earlier and follow up with your doctors. Most of the labs collect samples for home, use the facility if you have fear of stepping out, but please do not ignore.

Covid is here to stay a bit longer with us and we need to learn to cohabit with it till vaccine is made available in first quarter of 2021. Till then practise **SMS**; Social Distancing, Mask and Sanitization of hands.

*

लेख

A TIME TO RE-SET

★ Dr. ASHWINI DESAI WAGH ★

This lockdown enforced on all of us by the Covid-19 pandemic has forced the crazed, frenzied, and over-competitive inhabitants of our beautiful planet to screech to a grinding halt. As we all careened down the super-fast expressways of our life without any consideration for our surroundings and our environment, we have suddenly been stopped in our strides by a miniscule, voiceless living organism which does not even possess DNA, the basic building block of life. This causative organism, a "CORONA VIRUS", is a single stranded RNA virus of zoonotic origin. Viruses are spherical to pleomorphic particles measuring 80-160 nanometres in length. To put their size into perspective, viruses are smaller than a single average sized cell in our bodies. This literally microscopic organism has held the entire world to ransom and has brought the mighty human race to its knees. While Mother Nature must be gleefully rubbing her hands to see the utter state of desperation that we have reached, she is also taking this moment in time to rejuvenate the world. During the days of total enforced lockdown across the world, nature got down to business to try and heal the beaten-up globe a bit, resulting in more abundant flora and fauna, significantly

less pollution and much clearer skies. Why, even dolphins were spotted in the Grand Canal in Venice, a sighting extremely rare in the last 50 years.

This has led to an unprecedented re-set in human equations. Entire families have been forced to keep their differences aside and spend weeks to months together almost in captivity - and have been forced to share chores & in many cases, limited living space. Forced captivity can bring out both the best and the worst in human behaviour. We were all used to an instant action-and-reaction world and suddenly all that came to a standstill. For some, such proximity must have been an occasion for happiness, getting quality time with parents, spouses and children while for those in difficult and uncomfortable relationships, these have been trying times indeed. Earlier, one could step out for work or leisure and relieve oneself of some of the daily tensions of difficult relationships. Maybe unwind with friends and colleagues, pamper oneself at salons, at spas, at movies, at parties and of course with retail therapy if nothing else!! Now you were practically entombed in the same place with the same people and facing the same challenges, day in and day out. Medical issues aside, I think this lockdown has

thrown up the most challenges as far as interpersonal relationships are concerned. With work from home being the new normal at least for the near future, it is going to be quite tough for households to adjust to full houses throughout the day!

I would like to clarify that, being a General Surgeon, I have not been at the forefront of treatment of Covid patients and have hence not really been directly in the line of fire, although I have seen my share of patients. I would like to take this opportunity to pay my humble homage to the more than 100 brave frontline Covid warrior Colleagues that we have lost all over India to this deadly disease. They selflessly served the population at a time when, so little was known about the behaviour of the virus, with scant regard for their own safety and unfortunately, ultimately sacrificed their lives. The doctors and resident doctors who are at the forefront are battling unimaginably bravely with an overburdened neglected healthcare system, an inept & callous administration, and a completely ignorant & undisciplined population.

There was an interesting meme floating about where a small child says, "Are you telling me that there is no cure for a disease caused by an organism which can be controlled just by washing hands??" This shows exactly where we as a community are placed. We learnt this as a part of growing up:

- Footwear to be kept outside the house.
- Wash hands and feet and change your clothes when you enter the house from outside.
- Wash hands with soap and water after using the washrooms.

अभिनंदन

* सॉलि. श्री. राजन जयकर यांचे ८ ऑगस्ट, २०२० रोजी 'मुंबईतील न्यायालयांची परंपरा' या विषयावर ऑनलाईन व्याख्यान झाले. 'बॉम्बे लोकल हिस्टरी सोसायटी'चे ते कार्यवाह आहेत. या सोसायटीतर्फे त्यांनी 'मुंबईतील पाठारे प्रभू ज्ञाती' विषयावर व्याख्यान दिले. २८ ऑगस्ट, २०२० रोजी 'सेव्हिंग एक्सप्लनेड मॅशन'वर त्यांचे व्याख्यान माहितीपूर्ण आणि विचाराना चालना देणारे होते. २६ ऑगस्ट, २०२०च्या मिड डे दैनिकात सॉ. राजन जयकर यांनी त्यांच्या घरी रेखलेल्या तांदळाच्या गणपतीचा फोटो जयकरांच्या परंपरेसह आणि माहितीसह प्रसिद्ध झाला. त्याआधी 'मिड डे' मध्येच लॉकडाऊन काळातील त्यांच्या छायाचित्रणाच्या छंदाबद्दल फोटोसह प्रसिद्धी लाभली होती. पाठोपाठ 'हॉटेल ताजमहाल' वरही त्यांचे ऑनलाईन व्याख्यान झाले. अभिनंदन.

- Wash hands before every meal.
- "Namaste" to greet people rather than handshakes and hugs.
- Regular exercise after waking up to keep the body healthy

Unfortunately, in our race to ape the "developed world", we have unwittingly sacrificed the most important components of our own culture while blindly following the garish and the lavish.

It is time for us to embrace the new normal. Accept that this is a part of our experience to learn a new and to unlearn some old practices. As we make our way slowly forward on this rocky path, I hope and pray that all of us will stay healthy and disease free. Together we will eventually overcome and triumph over this global crisis.

*

आईची हाक कानावर येतेच काहीतरी काढून घ्यायला. मग थोडावेळ किचनमध्ये लुडबूड करायची जोपर्यंत आई वैतागून बाहेर हाकलत नाही. मग दिवस आता खऱ्या अर्थाने सुरू झाला असं मला वाटतं.

दुपारी जेवण झाल्यावर आरामात थोडावेळ एखादी डुलकी काढायची. आणि परत थोडावेळ काम करायचं. खरंतर संध्याकाळी सहा वाजता एरवी ऑफीस बंद होत असे. पण आता घरातूनच काम करतोय म्हटल्यावर वेळेला काही मर्यादा नाही. काम पटापट उरकून रात्री थोडा अभ्यास करायचा. मध्यरात्रीच्या सुमारास माझे सगळे मित्र-मैत्रिणी जाग्या होतात. तेही दिवसभर काम/अभ्यास करून रात्रीच मोकळे होतात. प्रत्यक्ष भेटणं शक्य नसलं तरी मग त्यावेळी आमची ऑनलाईन मैफल जमते. गप्पागोष्टी तर होतातच. ऑनलाईन खेळही आम्ही खूप खेळतो. अगदी पहाटेपर्यंत. त्यानंतर थोडावेळ सीरिज बघायची किंवा एखादं पुस्तक वाचायचं. एरवी रोजच्या धावपळीत हे फार क्वचितच शक्य होत असे. ती कमी भरून काढायचा मी आता प्रयत्न करतोय. याशिवाय मी ब्लॉगही लिहितो. तेव्हा दिवसभरात कधी काही सुचलं की तेव्हाच्या तेव्हा ते टिपून ठेवतो.

तसं बघायला गेलं तर दिवस कधी सुरू होतो आणि कधी संपतो मला कळतही नाही. आणि कुठला दिवस चालू आहे ते तर कधीच समजत नाही. त्याच्याकरता प्रत्येकवेळी फोनच बघावा लागतो. एरवी सारखा फोन हातात दिसला की आई ओरडत असे, पण आता साध्या साध्या गोष्टींसाठीही फोनशिवाय पर्याय नाही. (तुम्हाला म्हणून सांगतो, माझ्यापेक्षा जास्तवेळ आईच आता फोन वापरते.)

पण काही म्हणा, या लॉकडाऊनमध्ये मला तर फार मजा आली. माझ्या रोजच्या वेळापत्रकात फारसा फरक पडला नाही. असं असूनही ज्या गोष्टी करायला मला आतापर्यंत वेळ काढणं शक्य होत नव्हतं, अशा कितीतरी गोष्टी मी पूर्ण करू शकलो. घरच्यांची एरवी तक्रार होती की माझा पाय घरात ठरत नाही. आता

अभिनंदन

* बृहन् मुंबई महानगरपालिकेच्या बोरीवली एक्सरस्थित प्राथमिक आरोग्य केंद्राच्या वास्तूत नाना पालकर स्मृती समितीच्या बोरीवली शाखेच्या डायलिसीस सेंटरचा लोकार्पण सोहळा संपन्न झाला. संस्थेच्या बोरीवली शाखेचे अध्यक्ष डॉ. परेश नवलकर यावेळी सहभागी होते. आमदार मा. मनिषाताई चौधरी, आमदार मा. श्री. विलास पोतनीस, श्री. जीतेन्द्र पटेल यांनी भेट देऊन या कार्यास शुभेच्छा दिल्या. महाराष्ट्राचे माजी मुख्यमंत्री आणि सध्याचे विरोधी पक्षनेते मा. श्री. देवेन्द्र फडणवीस यांनीही या शाखेला भेट दिली. डॉ. परेश नवलकर यांच्या कार्याचे कौतुक करीत त्यांनी लेखी अभिप्राय दिला. त्यांच्या या कार्याचे पा. प्र. चॅरिटीजचे अध्यक्ष श्री. उदय मानकर यांनीही कौतुक केले आहे. सध्याच्या सामाजिक, औद्योगिक, मानसिक अशा अवघड परिस्थितीत डॉ. परेश यांचा हा सेवाभाव रुग्णांना आणि त्यांच्या नातेवाईकांना आधार देणारा आहे. डॉ. परेश यांच्या सेवाभावाला शुभेच्छा आणि 'प्रभुतरुणा'तर्फे त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

चोवीस तास माझी भुणभूण ऐकून विचारतात; माझं ऑफिस कधी सुरू होणार?

लॉकडाऊन सुरू होऊन जवळजवळ सहा महिने होत आलेत. आता याची एवढी सवय झालीये की जेव्हा कधी ऑफिसला जावं लागेल तेव्हा चुकल्या-चुकल्यासारखं वाटेल. रस्त्यावरची रहदारी, ती नकोशी दगदग, गाड्यांचे भोंगे हे सगळं नसल्याने पक्ष्यांचा मधुर आवाज, शांत संध्याकाळ आणि हवं ते काम करायला वेळही पुन्हा कधी मिळेल कुणास ठाऊक? आता हेच बघाना, नेहमी इंग्रजीतून लिहिणारा मी, हा लेख मात्र मराठीतून लिहितोय. लॉकडाऊनमुळेच हे शक्य झालंय.

*

think of my patient. I remember her eyes, the fear that was so unfamiliar for me to see on her face, and her concern for being in a physician's office when COVID-19 started to be community-spread in America. I sometimes wonder if she caught the virus in our waiting room, or if she contracted it from her son-in-law who had to support his family by going into work every day for public transportation? I learned to squash thoughts like that, or at least not to entertain them for longer than it takes to squash my own self-pity and wallowing that the lockdown has made my life more difficult. Because at the end of the day, I have a life to fight for, a life to value, and a life to look forward to when the pandemic is over. My patient no longer has that good fortune, and the dozens of my patients who have died since don't have that luck. So every day when I put on my white coat and toss my stethoscope around my neck, I try to remember why I go into work and put my own life at risk to fight this insidious virus. I do it for my patients who lost their lives to COVID-19 and for the thousands of people who are going to be adversely affected by this terrible virus. I do it because I have the good fortune of being able to envision a time after COVID, when I will be able to once again live life to its fullest.

(Monica Ajinkya is the daughter of Raj and Milind Ajinkya. She is a physician working in Washington, D.C. as a general practitioner, and currently is pursuing a one-year fellowship in Health Policy and Faculty Development at Georgetown University.)

बालविभाग

कविता

The Nature King

*The way the trees grow,
The way the water flows.
The way the sun shines bright,
Giving out his radiant light.
The way the soft wind blows,
And away the dust goes.
Here the birds sweet voices sing,
For here sits the Nature King.
In his deep blue eyes,
Is the power to attract every passers-by,
A crown glimmers upon his head,
A wreath of roses that will never be dead.
He bears his terrible pain,
Without one whine or complain.
But sits and watches and watches and sits,
The trees being torn to little bits.
But there will be a time in distant shores,
When he will be able to bare it no more.
And he will unleash his wrath everywhere,
And leave nothing, here or there.
"Then where will earth be?"
This question is answered by me.
This beautiful planet will be,
A lifeless orb, with neither you nor me.*

-Chaitanya Nitish Kirtikar

Std. VII

*

लेख

करोना 'डरोना'

* निनाद धैर्यवान *

नमस्कार मित्रांनो ! मी निनाद केशव रामराव धैर्यवान. आज तुमच्याशी बोलणार आहे कोविड १९ विषयी. मला माहित आहे तुमची पहिली प्रतिक्रिया असणार, “नको!!” आणि ते साहजिकच आहे कारण गेले ५-६ महिने ह्या विषयावरच्या माहितीचा आपल्यावर इतका चौफेर भडीमार झालाय की आता हा विषयसुद्धा नकोसा वाटतो.

पण खरं पहाता ह्या रोगापेक्षा त्याच्याविषयी जाणता अजाणता पसरवली गेलेली भीती जास्त धोकादायक आहे. समजुती, गैरसमजुती, उपचार, पथ्यपाणीविषयीच्या मेसेजेसने तर नुसता धुमाकूळ घातलाय. त्यातच भर म्हणून रुग्णांना योग्यवेळी ऍम्ब्युलन्स, बेड आणि उपचार न मिळाल्यामुळे रुग्ण दगावल्याचे मन विषण्ण करणारे भीतीदायक किस्से.

ह्या रोगाने नुसतेच लोकांचे आरोग्य धोक्यात घातलेले नाही तर बऱ्याच अंशी लोकांची उपजीविका आणि सामाजिक जीवनसुद्धा धोक्यात आणलेले आहे. लॉकडाऊन आणि सोशल डीस्टॅन्सिंगमुळे लोकांच्या मनात एकटेपणाची भावना रुजली आहे. एकंदरीत सर्वच बाबतीत नकारात्मक वातावरण आहे आणि म्हणूनच, ह्या वातावरणातही मला आणि माझ्या कुटुंबीयानां आलेला एक सकारात्मक आणि सुखदः म्हणावा असा अनुभव मला तुम्हा सर्वांबरोबर शेअर करावासा वाटला.

आमच्या सोसायटीत बी एम सी ने केलेल्या स्वॅब टेस्टनंतर, स्वॅब टेस्ट नेगेटिव्ह आलेली असतानाही, ज्यांनी ज्यांनी स्वॅब टेस्ट केली त्या सर्वांना कोविड-१९ झाला. ह्यात मी, माझी पत्नी सौ. आकांक्षा, मुलगा श्री. ओमकार आणि सासूबाई, श्रीमती वनिता

जोशी म्हणजेच घरातले सर्वच लोक आलो. कोवि-१९ची लक्षणं दिसायला लागल्यावर डॉक्टरांनी चेस्ट स्कॅन करायला सांगितलं आणि त्यात मला आणि मुलाला कोविड न्यूमोनिया झाल्याचे निष्पन्न झाले. व्हायरस फुफ्फुसांपर्यंत पोचल्यामुळे रुग्णालयात दाखल करण्याशिवाय पर्याय नव्हता.

ह्या परिस्थितीत अनेकांचे भीतीदायक अनुभव ऐकलेले असल्यामुळे प्रचंड मानसिक दडपण आले. मात्र त्यानंतर जे काही घडलं ते अनपेक्षित आणि धीर देणारे होते. साधारण संध्याकाळी ७च्या सुमाराला रिपोर्ट आले. माझा मुलगा ज्या कॉर्पोरेटमध्ये आहे, त्यांच्या कोविड रिस्पॉन्स टीमला आम्ही संक्रमित झालोत हे कळवल्याबरोबर टीम त्वरित कार्यरत झाली आणि त्यांनी लगेचच आमच्यासाठी गोरेगावच्या एस आर व्ही हॉस्पिटलमध्ये बेड्स बुक केले, आमच्या घरी आम्हाला घ्यायला ऍम्ब्युलन्स पाठवली आणि केवळ त्यांच्या ह्या तत्परतेमुळेच रिपोर्ट आल्यापासून अवघ्या दोन तासात आम्ही रुग्णालयात दाखल झालो आणि आमच्यावर यथास्थित उपचार सुरू झाले झाले.

इतकेच नाही, तर अॅडमिट होताना अॅडव्हान्स वगैरे भरायला म्हणून कॉर्पोरेटच्या एच आर हेडने लगेचच त्यांच्या सी इ ओ ची परवानगी घेऊन मुलाच्या सॅलरी अकाउंटला रु २ लाख ट्रान्स्फर केले! त्यानंतरही आम्ही रुग्णालयातून बरे होऊन सुखरूप घरी पोचेपर्यंत, टीमचे सदस्य आम्हाला काही हवं नको ते बघायला नियमित आमच्या संपर्कात होते. ‘रुग्णालयात औषधांचा तुटवडा असेल तर आम्हाला कळवा, आम्ही औषधांची व्यवस्था करू’ असेही

त्यांनी सांगून ठेवले होते. अशाप्रकारे आजच्या काळात आपल्या कर्मचाऱ्याला आणि त्याच्या कुटुंबीयांना आर्थिक, मानसिक आणि शारीरिक आधार देण्याची त्या कॉर्पोरेटची पॉलीसी निश्चितच सुखावणारी होती.

त्यातच आमच्या कुटुंबीयांचासुद्धा भरभक्कम आधार आम्हाला लाभला. माझी बहीण, सौ. निरुपा अरविंद व्यवहारकर आणि मेव्हणी, सौ. ज्योती दीपक देवधर यांनी आम्हाला कोणतीही पूर्वकल्पना न देता आमच्या अकाउंटला फंड्स ट्रान्सफर केले. माझ्या सासूबाईंनीही त्या आणि माझी पत्नी अॅडमिट होण्याअगोदर, आपली जमापुंजी मोडून आमच्या अकाउंटला पैसे ट्रान्सफर केले कारण ज्या परिस्थितीत आम्ही होतो त्या परिस्थितीत कोणतेही आर्थिक व्यवहार करणे आम्हाला शक्य नव्हते.

प्रायव्हेट रुग्णालयात कोविडवर उपचार घेणे ही अत्यंत खर्चिक बाब आहे आणि हे जाणून माझ्या बहिणी सौ. प्रणिता अरविंद धराधर आणि सौ. साधना दिलीप नवलकर, तसेच माझी भाची, सौ. अर्चना नंदादीप जयकर ह्यांनीही स्वतःहून आम्हाला आर्थिक मदत देऊ केली.

माझी बहीण आणि मेव्हणी सतत आमच्या संपर्कात होत्या आणि आमचे अन्य नातेवाईक, मित्र आणि शेजारी त्यांच्या संपर्कात होते. त्यामुळे आम्हाला यत्किंचितही डिस्टर्ब न करता आमच्या तब्येतीची खबरबात त्यांच्यापर्यंत रोज पोचत होती. ही सर्व आप्तेष्ट आणि हितचिंतकांनी जवळजवळ रोज केलेली तब्येतीची विचारपूस आम्हाला मानसिक आधार देऊन गेली.

खास फोन करून “तुम्ही सर्व अॅडमिटेड आहात हे मला कळले आहे. तुम्ही परत आलात की मला कळवा. तुमच्या quarantine च्या कालावधीत मी तुम्हाला जो काही माल लागेल तो तुमच्या घरी पाठवीन. तुम्ही पूर्ण बरे झालात की व्यवहाराचं बघू,” असं सांगणारे आम्हाला वाणसामान पुरविणारे श्री. भरतभाई गलैय्या असोत अथवा दिवसभर स्वतःच्या फॅक्टरीत काम करून आलेला असताना, माझ्या पत्नीला, अर्थात त्याच्या आंटीला, रात्री काही

औषधांची गरज पडली म्हणून दीडतास ट्राफिकमधून ड्राइव्ह करून कोविड सेंटरला औषधं पोचवणारा माझा सख्खा शेजारी श्री. जिग्नेश आणि काजल पारेख असो, अथवा माझ्या पत्नीला आणि सासूबाईंना दहिसर कोविड सेंटरला टिफिन सर्व्हिस देताना, त्यांच्या गरजेच्या इतरही काही वस्तू आणून देणारे, माझ्या सोसायटीतील आमचे फॅमिली फ्रेंड, श्री भानूभाई वरिया असोत. अनेकांनी, अनंत हस्ते आम्हा सर्वांची ह्या कालावधीत अमूल्य मदत केली.

कोविड पसरू लागल्यानंतर जेव्हा मंदिरं बंद झाली तेव्हा असं म्हटलं गेलं की गाभारा सोडून, पी पी इ किट परिधान करून, कोविडवर उपचार करणाऱ्या डॉक्टरांच्या रूपात, देव आपल्या भक्ताच्या सेवेसाठी पृथ्वीतलावर आलाय. ह्याची शब्दशः प्रचिती आम्ही घेतली. सर्वात प्रथम नाव घ्यावं लागेल ते आमच्या फॅमिली डॉक्टर कौशिकभाई अग्रावत ह्यांचे. स्वतःला COPD सारखा गंभीर आजार झालेला असतानाही त्यांनी आम्हाला व्यवस्थित गाईड केले. MD कडून स्कॅन आणि कोविड टेस्ट साठी advice ची व्यवस्था केली आणि जोपर्यंत आम्ही अॅडमिट झालो नव्हतो, तोवर MD ला कन्सल्ट करून घरच्या घरी आमच्या उपचारांचाही व्यवस्था केली. अॅडमिट होईस्तोवर त्यांनीच आमची तब्येत सांभाळली.

हॉस्पिटल असो व कोविड सेन्टर, तेथील कार्यरत डॉक्टरांनी आणि त्यांच्या पूर्ण टीमने आमची काळजी फक्त उत्तम प्रकारेच नाही, तर अत्यंत आपुलकीनं घेतली. माझी पत्नी आणि सासूबाई दहिसर येथील कोविड सेंटरला अॅडमिटेड होत्या. तेथील व्यवस्था आणि उपचारसुद्धा अत्यंत उत्तम होते. कुठेही नावं ठेवायला अथवा तक्रार करायला जागा नाही. दिवस असो वा रात्र, कुठल्याही क्षणी बेल मारली की नर्स लागलीच हजर होत असे. कोविड सेंटरमध्ये तर दाखल झालेले रुग्णसुद्धा एकमेकांची जमेल तेव्हाही मदत करत होते!!

ज्या परिस्थितीत हे वैद्यकीय कर्मचारी काम करताहेत त्या परिस्थितीत शांत चिंतानं, एकाग्रतेने आणि आपुलकीनं रुग्णाची काळजी घेणं मुळीच

ऋणी

-हेमंत तळपदे

ऋणी आहे मी त्या जननीचा
तिने मला हा जन्म दिला
नऊ महिने उदरी सांभाळूनी
इहलोका माझा आकार सोपविला

ऋणी आहे मी त्या पित्याचा
ज्याने मला अनुशासन शिकविले
कठीण समयी माझी ढाल बनूनी
या जगी मज लढण्यास शिकविले

ऋणी आहे मी त्या गुरुजनांचा
ज्यांनी मला खरे ज्ञान दिले
उदरनिर्वाह हेच ज्ञान परजूनी
माझ्या कुटुंबाचे मी पोषण केले.

ऋणी आहे मी त्या भार्येचा
जिने मला अनमोल साथ दिली
व्याधी अन् दुःखाच्या कठीणसमयी
माझी निरपेक्ष सेवा केली

ऋणी आहे मी त्या मित्रगणांचा
ज्यांनी माझा वर्तमान सजीव केला
मैत्रीच्या या सात्त्विक बंधनात
काळ सर्वदा हसरा केला

ऋणी आहे मी त्या शत्रूंचितकांचा
ज्यांनी मला पवित्र आशीर्वाद दिला
त्यांच्या अनमोल सद्भावामुळे
माझ्या जीवनाचा खरा उद्धार झाला

*

सोप्पी गोष्ट नाही . त्यांच्यासमोर अनेक समस्या आहेत. डॉक्टर्स, नर्सस आणि अन्य वैद्यकीय

कर्मचारी पुरेशा संख्येने उपलब्ध नाहीत. औषधांचा तुटवडा आहे. रुग्णसंख्या सतत वाढतेय आणि त्यांच्यावर योग्य उपचार करायला पुरेशी साधनं नाहीत. कोविड सेन्टर्समधील कर्मचाऱ्यांना दोन महिने पगार मिळालेला नाही. रुग्णांवर उपचार करताना काही डॉक्टर्स आणि नर्सस स्वतःच कोविडग्रस्त झालेत. काहींचा दुर्दैवाने मृत्यूही झालाय. ३ लेयर्सचा पी पी ई किट घालून ६-८ तास ड्युटी करणं महामुश्किल आहे. थकून-भागून घरी गेल्यावर घरच्यांना रोगाची बाधा होऊ नये म्हणून त्यांच्यापासून चार हात लांब राहावं लागतं ते वेगळंच.

आणि तरीही, कोणताही पुढचा मागचा विचार न करता हे लोक ह्या रोगाशी अविरत झुंज देताहेत. कसलीही तक्रार न करता, हसतमुखाने रुग्णांची काळजी घेताहेत. त्यांचे कौतुक करावे आणि त्यांच्या विषयी कृतज्ञता बाळगावी तितकी थोडीच. हे वैद्यकीय कर्मचारी जर ह्या रोगामध्ये आणि आपल्यामध्ये खंबीर उभे नसते तर ह्या साथीने किती थैमान घातले असते कल्पनाही करवत नाही. केवळ ह्या वैद्यकीय कर्मचाऱ्यांच्या अथक प्रयत्नाने आम्ही आणि आमच्यासारखे अनेक अन्य रुग्ण बरे होऊन सुखरूप घरी परत गेलेत.

मला नेहमी वाटायचे की आपण आयुष्यभर परमेश्वराची उपासना केली. पण त्याचे प्रत्यक्ष दर्शन आपल्याला कधीच झाले नाही. आमच्यावर आलेल्या ह्या कोविडच्या संकटात बाकी त्या परमेश्वराने अनेक रूपाने, वैद्यकीय कर्मचारी, कुटुंबीय, मित्र, शेजारी बनून मला प्रत्यक्ष दर्शन देऊन आणि अनंत हस्ते मला परोपरीने मदत करून आपल्या अस्तित्वाची जणू ग्वाहीच दिली

काळेकुट्ट ढग दाटून आलेले असतांना अचानक कुठूनतरी सूर्यकिरण चमकावेत आणि अंधूक का होईना, प्रकाश पसरावा तसे ह्या कोविडच्या साथीच्या वातावरणात माझा हा सकारात्मक अनुभव आहे. ह्या अनुभवांनी लोकांच्या मनातली भीती काही अंशी जरी कमी झाली तरी माझे हे लिखाण सार्थकी लागले असे मी समजेन. धन्यवाद !!

*

लेख

Read This While Trees Exist

★ Aarman Kothare ★

It was a bright sunny morning, perfect for the kids to look at some remarkable antiques and old stuff owned by people in the early 20th century. They always found creatures like dogs, cats and others pretty fascinating, since they were nowhere to be seen nowadays. Other things were planes and ships, which were used for "travelling" according to some historians. Ships fascinated them the most, as the people still hadn't found out how humans used them. Like there are some theories that "water" was used as a medium of transport, but they couldn't be sure, as there was so little of it.

The young guide took the school kids through the gates of the National Museum. She asked them their names, to which the eldest said - "I'm US234, survivor from the Americas. This is IN2245, from south India and that is BZ567 from Brazil. We would like to go down the Greens Sector."

They followed her through the area, already getting bugged by their Oxy-Cylinders, which could run out any minute. The guide gave them refills, and they went through the Greens Sector doors. First, they saw the basic stuff. Like dogs, tigers, lions, mice, rabbits, squirrels, and other such wild animal

replica models. Then, there was the Ecosystem area. It was basically an artificial area designed to look like how a jungle would've looked like. The people of the present age were oblivious to the forests and greenery, so the scientists did the best they could.

Once they were done with the normal stuff and were about to leave, the guide asked them "Would you like to see the tree reserve? It's open for all kids today. But it closes in an hour."

The boys were shocked and couldn't believe their ears. They were given an opportunity to see *the* tree!

"Why not! Let's go!"

They went down the dark corridor and saw the humongous green structure, the last of its kind. Everybody wanted to see it, but it is considered that the Tree should be protected as it was worth millions. Anyone could want to do anything to or with it, so they had to protect the endangered conifer. The kids were spellbound. They asked the guide "What did it do back then? Why is it so endangered?"

The guide replied quite grimly "They used to provide us oxygen for free, and were cut down by humans to provide them shelter. Now this is the last one of its kind, the only one left. Back then,

they were everywhere. We wouldn't have to use Oxy-Cylinders to breathe. We could inhale with confidence that we were breathing Oxygen. There were no limits, everything would have been perfect, but our earlier generations selfishly cut them down, not thinking about their future. And after the war? Earth became the wasteland we live in today."

As they spoke, the tree suddenly slumped, and hit the floor. The guide and the kids were shocked again, but this time it wasn't joy. A tree falling only means, that its time had come. The guide quickly gave a call, in dismay, to the

manager and informed him that the last of the trees had perished.

The last tree on earth, was now no more. All possible traces of the plants and greens that supported human life, that were the very base of the ecosystem, had now parted and were to be remembered forever. So, YOU can STILL stop this from becoming the next generation's future. All we're asking you to do is to plant a tree, every week. CONSERVE them, and DON'T SLAUGHTER them. OR WE WILL NEVER FORGIVE YOU, and YOU'LL NEVER FORGIVE YOURSELF."

*

कविता

गो करोना गो

-सौ. स्वागता प्रियेश विजयकर

मनात आहे खूप भीती
किती काळ टिकणार कळत नाही।
देवा, आम्हाला आता माफ कर
पण खरंच आता सोसवत नाही।।१।।
लॉकडाऊनने बेजार आहोत
गरीबांना भाकरी नाही।
अन्नाविना त्यांचे हाल बघवत नाही
देवा, खरंच आता सोसवत नाही।।२।।
डॉक्टर व नर्स रोग्यांच्या सेवेत
दिवसरात्र कामात आहेत।
त्यांच्या प्रकृतीची हेळसांड मात्र बघवत नाही
देवा, खरंच आता सोसवत नाही।।३।।
पोलीसही पूर्ण कार्यरत आहेत

आम्हा सर्वांच्या सुरक्षेसाठी।
पण त्यांनाही लागण झाली तर?...
ही कल्पनाही करवत नाही
देवा, खरंच आता सोसवत नाही।।४।।
एक मात्र खरं, माणूस माणुसकीला
ओळखायला लागला आहे।
पण हे असेच चालले तर
जीव घ्यायलाही तो धजावणार नाही
देवा, खरंच आता सोसवत नाही।।५।।
केली आहेत अशी खूप पापं
त्याची सर्व मिळून आम्ही क्षमा मागतो।
पण आता तरी तुझा क्रोध आटोपता घे
कारण आम्हाला, खरंच आता सोसवत नाही।।६।।

लेख

बँकर-समाजातील अविभाज्य घटक

* सौ. कौमुदी हर्षल मानकर *

लहानपणी शाळेत निबंधलेखनात एक विषय बऱ्याचदा यायचा. 'शाळा बंद झाल्या तर...' कुणाला माहीत होते अशी वेळ खरंच येईल. दूरदेशी कुठेतरी असलेल्या कोरोनाने जगत् यात्रा करायचे ठरवले आणि बघताबघता सर्व जगावर ताबा मिळवलाच. इतका, की हळूहळू इतर देशांप्रमाणे भारतालाही त्याच्याशी लढायला लागले आणि मार्चच्या शेवटच्या आठवड्यात "lockdown" जाहीर करावा लागला.

मार्च महिना म्हटलं की आपल्या आर्थिक उलाढालींच्या दृष्टीने अतिशय महत्त्वाचा महिना मानला जातो. Businessmen आपल्याला कसा जास्तीतजास्त नफा कमावता येईल हे बघतात. आयकरसंबंधीचे सर्व महत्त्वाचे निर्णय घेण्याची वर्षातली शेवटची संधी, मार्च महिनाच देतो. या महिन्यात बँक कर्मचारीही प्रचंड कामात बुडालेले असतात. अहो, शेवटच्या आठवड्यात तर कधीकधी घरीही जाऊ शकत नाहीत एवढे काम असते आम्हा बँकर्सना. आणि अशा या कामाच्या लगबगीत "Lockdown"???

मूळत आधी "Lockdown" या शब्दाचा खरा अर्थ हा कोरोनानेच शिकवला म्हणायला हरकत नाही. आजही आठवतो तो दिवस. २४ मार्चला रात्री ८.०० वाजता कर्फ्यू जाहीर केला गेला आणि आमचे डोळे टीव्हीला खिळले. खाजगी कंपनी बंद ठेवण्याचे फर्मान सोडले गेले, तर "Work From Home" करावे असे आवाहन करण्यात आले. अहो, काहींच्या बाबतीत आर्थिक वर्षही ३० जूनपर्यंत वाढविण्यात आले. परंतु या सगळ्यांच्या यादीत बँका कुठेच नव्हत्या. त्यातून खाजगी बँकांनी आपल्या काही

कर्मचाऱ्यांना "Work From Home", आपल्याच जबाबदारीवर दिलेदेखील. परंतु आमच्यासारख्या सरकारी बँक कर्मचाऱ्यांना असे कोणतेही आदेश मिळाले नव्हते.

मुंबईची lifeline असलेली लोकल ट्रेन ही बँकरची अगदी जीवश्वकंठश्च मैत्रीणच असते. तीसुद्धा नाही म्हटल्यावर आम्ही अगदी सुन्नच पडलो. आता काय करायचे, प्रवास कसा करायचा हा मोठा गहन प्रश्न ठरला. पण या कठीण परिस्थितीत ग्राहकांना पैशांची चणचण भासू नये व भारताची आर्थिक व्यवस्था कोलमडू नये यासाठी आम्ही कंबर कसली.

तशी BEST बससेवा चालू होती. परंतु त्यातून प्रवास करायला जीव घाबरायचा. मग काही कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या साहेबांनी आपल्या गाडीतून आणण्याची जबाबदारी उचलली तर काही कर्मचाऱ्यांना आपल्या खाजगी गाड्या काढायची संधी मिळाली, जी इतरवेळी ट्रॅफिकच्या समस्येमुळे मुकायची. काही बँकांनी आपल्या कर्मचाऱ्यांसाठी खाजगी बससेवा सुरू केली तर काही कर्मचाऱ्यांना "Work From nearest branch"ची सवलत दिली गेली. काही बँकांनी रोजची हजेरी ५० टक्के करत, एक आड एक दिवस कर्मचाऱ्यांना येण्याची मुभा देखील दिली. अहो, माझंच बघाना, मी चक्क scooty चालवायला शिकले व कमी वेगमर्यादा असलेली electric scooty विकत घेऊन त्याने प्रवास करू लागले.

असे जरी असले तरी या दरम्यान एक गोष्ट प्रामुख्याने जाणवली. सर्वत्र शुक्रशुक्राट पसरायला लागला होता. लोकं फक्त महत्त्वाच्याच कामांसाठी बाहेर पडू लागले होते. हळूहळू माणूस माणसापासून

दुरावत चालला होता. मनाने व नात्याने आधीच दुरावली आहेत माणसं, आता हात मिळवण्यातही बंधने येऊ लागली होती. अशावेळी वाटले माणसाची माणसासोबत बोलण्याची ही किमान सवय मोडू नये. यात बँकांचादेखील खारीचा वाटा आहे.

बऱ्याच अडचणी आम्हाला आल्या. बँक कर्मचाऱ्यांनाही कोरोना होऊ लागला. परंतु परिस्थितीशी दोन हात करत, निर्जंतुकीकरण करून बाकीचे कर्मचारी निष्ठेने आपल्या सेवा प्रदान करायला जाऊ लागले. कॅशियरना तर सर्वात अधिक धोका निर्माण होऊ लागला. परंतु hand sanitizer व glovesचा वापर करून कॅशियर आपली जबाबदारी हसतमुखाने पार पाडू लागले. हळूहळू हे प्रदूषण असलेले दिवसही आवडू लागले.

मग आला unlockचा टप्पा. गोष्टी पुन्हा पूर्ववत होऊ लागल्या होत्या. आता लवकरच सगळे पूर्वीसारखे होईल अशी आशा निर्माण होऊ लागली. अनेकांच्या मनात धाकधूक होतीच; पण पोटापाण्यासाठी आता लोकांना घराबाहेर पडावं लागणारच होते. पुन्हा रस्त्यांवर वाहनांची गर्दी होऊ लागली होती. शांततेचे ते दिवस बरे वाटू लागले होते, पण नव्या उत्साहाने शहर बहरू लागले आहे हे दृश्यदेखील दिलासादायक होते.

कोरोना हा रोग म्हणून खूपच वाईट जरी असला तरी त्याने आपल्याला वाईटातून चांगलं शोधून आपल्याला जिद्दीने लढायला शिकवले, परिवारासोबत वेळ घालवायची संधी दिली, थोडक्यात आनंद साजरा करता येतो याचा प्रत्यय दिला. एक बँकर म्हणून मला या गोष्टीचा अभिमान वाटतो की मीदेखील डॉक्टर, पोलीस व इतर अत्यावश्यक सेवेकरींप्रमाणे हातभार लावून देशाला आत्मनिर्भर बनवण्यास एक घटक ठरले. असे म्हंटले जाते 'A Bankers Job is a thankless job'. अगदी खरे आहे ते. पण तरीही अशा कठीण प्रसंगात एखादी शाबासकीची थाप आमच्या पाठीवर पडली असती तर आमचा उत्साह द्विगुणित झाला असता. असो...जगातून लवकरच कोरोना नष्ट व्हावा हीच ईश्वर चरणी प्रार्थना करते.

कविता

LOCKDOWN

-Shaunak Jayakar

It's yet locked down for now,
God knows since how many days!
I lost the count back at 33...
"It's going to last long" some say.

For the power of unity, that kept us
going,
Is not what is required as of this hour...
Unlike the earlier times, how we stood
alongside,
Breaking the chain will gain us more
power!

Everyone should make a note,
That it's divided we shall all stand...
Keeping safe distances will save lives,
I hope that you all understand!

Journeying through the sea of life,
As each day passes by...
Enjoy the time that you have silly,
Don't waste it counting by!

Now is the time to do what you like,
Learn that course that you always
wanted..
Lift that lazy bum and get in the groove,
I guess you only work when you're
daunted!

You have successfully survived so far,
Appraise yourself, give two pats on the
back!

Now you know, you can survive with
necessities,
Self-reflection is what you really lack!

लेख

COVID – 19 ; A BOON OR BANE

★ Mrs. Sujata Tushar Kirtikar ★

The World is facing the horrible rather terrifying pandemic "COVID-19". This pandemic has taught us many things; they may be good or bad, happy or sad, frustrating or emotional, etc., etc. Each and every individual, may be working – non-working, rich-middle class-poor, infant-newborn-adolescent-teenager-middle aged- old; may be anyone are facing some or the other issues. In such crucial circumstances; the doctors, the police force, as well as the financial institutions- Banks have played a very important role.

Being a Banker myself there are many such experiences which we bankers have faced during this pandemic. The outlook as well as attitude of the people has had a dramatic change in their behavior. One cannot expect that the pandemic can change the perception towards life. I would like to share few of my experiences. This incident took place during the first week of April. Normally everyone rushes to deposit in their PPF accounts in the first week of the financial year to enjoy the interest benefits throughout the year. One elderly couple walks into the bank asks for the Service Manager. Since I am the Service Manager they came and sat opposite my desk. They handed over the cheques along with the PPF deposit slips

of the entire family. The deposit slips indicated that there were eight family members which consisted of two sons, two daughters-in-laws, and four grandchildren. Out of humanity I asked them the urgency for visiting the bank during the pandemic when anyone from the younger generation could have come to do the needful. The old man just said "if I would have not come to do this work, even if we ask for water, we have to hear a lot from the other members of the household". This indicated that the frustration, insecurity and irrational tendency. It used to be very difficult for us to explain the consequences to the elderly or senior citizens. Some of them used to come to meet people, i.e. our bank staff; who are, till date, attending everyday, travelling in whichever mode of transport available, to their branch offices. (Thanks to our Maharashtra Government who has considered Banks as essential services and permitted them to travel by the local trains from 15th July 2020).

On another occasion, it was Thursday, the day before the Good-Friday subsequently followed by second Saturday and Sunday. So the banks were closed for four consecutive days. Everyday my husband travels to drop me and pick me back from my office (this is

being followed till date). Everyday while travelling from Borivali (east) to Vile Parle, heavy traffic congestion due to the Police checking and Naka-Bandi for various security reasons. On Thursday morning, as usual the Police on duty stopped our car, asked the normal routine questions, such as name of my bank, branch, my designation, verified my identity card and allowed us to pass. This happened at all the check-post on the western express highway viz. Kandivali, Malad, Goregaon, Jogeshwari, Andheri ; in the morning as well as in the evening. On Thursday night around 9.00P.M. I received a call from by office security guard that "Madam, Fire Alarm is ringing inside the premises. Please come immediately to switch-it off". Being a service manager, the Key holder of the branch premises, I had no option but to rush to the branch from Borivali (east). The distance to be covered was 17kms. My husband accompanied me and on our way as usual we were stopped by the Police at the very first check-post on the western express highway at Borivali. As usual the routine questions were asked by the

Police in-charge on the post. To our surprise it was the same PI on the duty who had questioned me in the morning at 8.30A.M.. He recognized me and said angrily" which bank is open at 9.30P.M.?" On which I told him that I am the Service Manager of my branch and I have to rush back again to switch-off the fire alarm which is ringing at the branch. You can verify with my security guard and handed him my security's number. To my surprise, he kept the other cars waiting at the side and made way for our car to pass. Further when we were reaching kandivali check-post, the policemen on duty just saw our car number and made way for us. In this way we covered the distance of 17kms in just 20minutes. Thanks to the Mumbai Police. Their dedication, alertness, and the hours they used to be on the toes day-and-night, one has no words.

There are various such incidents, good -bad; but we all have to live with this temporary phase with optimism.

Signing out waiting for this pandemic to end .

*

करोनायन (वात्रटिका)

करोनाची करणी

नथी आणि चमक्या बनवत नाहीत सोनार,
ठप्प झालाय लालीचा, लिपस्टिकचा व्यापार.
दाढी-मिशीला कट देत नाहीत कोणी,
करोनाची करणी, डोळ्यात पाणी.

-डॉ. सुमन नवलकर

करोनायन (वात्रटिका)

वर्कआऊट

नाकोनाकी पोलिसांची रात्रंदिवस गस्त,
त्यांची नजर चुकवून पब्लिक फिरू पाहात मस्त.
पकडून त्यांना पोलीस म्हणतात, काढा उठा-बशा'
'जिम' बंद, करोनाचा 'वर्कआऊट' चालतो असा.

-डॉ. सुमन नवलकर

लेख

दुसरी आई

* सौ. मीनाक्षी जयकर *

‘बाळपणीचा काळ सुखाचा आठवतो घडी घडी...’, ‘दुर्वाची जुडी’ नाटकातल्या कोल्हटकरांच्या या ओळी. वय जसजसं वाढत जातं तशा त्या वारंवार प्रत्ययास येतात. सद्यपरिस्थितीत तर त्या जरा जास्तच मनात रुंजी घालताहेत. संगणकावर भरणारी आभासी शाळा बघितली की माझ्या शाळेची, त्या दिवसांची मला प्रकषांनी आठवण होते. त्याला दुसरंही तसंच कारण आहे. ह्या माझ्या शाळेने गेल्या जून महिन्यात शतक महोत्सवी वर्षात पदार्पण केलं.

९ जून १९२० रोजी पार्ल्यातल्या भिडे बंगल्यात चार विद्यार्थी आणि एक शिक्षक यांच्यासह ‘पार्ले टिळक विद्यालय’ या संस्थेची मुहूर्तमेढ रोवली गेली. आज त्याचा वेलू गगनावरी गेलाय. ज्या भिडे बंगल्यात या शाळेची सुरुवात झाली त्या भिडे यांच्या वारस सौ. वाटवेबाई आम्हाला विज्ञान आणि गणित हे विषय शिकवायला होत्या. ‘सौ. मालविका माधव वाटवे’ म्हणून आम्ही मुलं गमतीने त्यांना मामाबाई म्हणत असू.

आमच्या शाळेला मोठं पटांगण होतं. पटांगणाच्या कडेने उंच डेरेदार वृक्ष होते. दोन वृक्षांच्यामध्ये अशोकाची झाडं होती. त्यांच्या बिया एकमेकांना मारणं हा बऱ्याच मुलांचा मधल्या सुट्टीतला खेळ होता. शाळा भरायची, सुट्टीची आणि मधल्या सुट्टीची वेळ पार्ले बिस्कीट फॅक्टरीच्या भोंग्याशी नकळत जुळायची. बिस्किटांच्या सुवासाने अख्खा परिसर भरून जायचा.

शाळा भरताना नाट्यगीत किंवा भावगीतांची रेकॉर्ड लावली जात असे. त्यामुळे मराठीतल्या अनेक उत्तम नाट्यगीत-भावगीतांची ओळख ही अशी शाळेपासून झालीये. आमच्यातले बरेचजण कानसेन झाले आहेत त्याचा पाया इथे घातला गेलाय.

परीक्षेच्यावेळी विद्यार्थ्यांना जागेवर बसायला जरा जास्त वेळ मिळावा म्हणून मग ‘ऋणानुबंधाच्या...’ सारखं मोठं नाट्यगीत लावलं जायचं. सकाळची शाळा असेल तर ‘उठी उठी गोपाळा...’ लावलं जायचं.

आमच्या शाळेला तेव्हा तीन दरवाजे होते. एक प्राथमिक शाळेच्या बाजूने तर दोन रमाबाई बालमंदिराच्या रस्त्यावरून. पैकी हनुमान रोडच्या बाजूच्या दरवाज्याजवळ वाळूने भरलेला हौद होता. लांब उडीच्या स्पर्धा जवळ आल्या की या हौदाला रणांगणाचं स्वरूप येई. याच दरवाजाच्या दुसऱ्या बाजूला एक इंग्रजी सी आकाराची बैठी कौलारू इमारत होती. त्या इमारतीसमोर विद्यार्थ्यांकरता सायकल स्टॅंड होते. त्या इमारतीत चित्रकलेचे वर्ग भरत. चोणकरसर आमचे कलाशिक्षक होते. तसेच ते फोटोग्राफरही होते. त्यामुळे शाळेचा कुठलाही बक्षीस समारंभ किंवा वार्षिक संमेलनात फोटोग्राफर तेच असायचे. चित्रकलेच्या वर्गाच्या बाजूला विज्ञान प्रयोगशाळा होती. त्याच्या बाजूला संगीताचा वर्ग. सुप्रसिद्ध गायिका आर्या आंबेकरची आजी आम्हाला संगीत शिकवायची.

याच इमारतीच्या समोर दोन एकमजली कौलारू इमारती होत्या. तिथे व्यायाम शाळा, लायब्ररी, छोटं सभागृह होतं. एलिमेंटरी, इंटरमिजिएटचे वर्गही याच इमारतीत भरत.

मुख्य इमारतीत तळमजल्यावर शिरल्याशिरल्या लोकमान्यांचा अर्धाकृती पुतळा होता. त्याच्या पायाभोवती विशेष प्रसंगी रांगोळ्या घातल्या जायच्या. पुतळ्याच्या दोन्ही बाजूंनी जिने होते. त्यावरून एका बाजूने मुली आणि दुसऱ्या बाजूने मुलगे जाणार असा अलिखित नियम होता. या जिन्याला मोठा इतिहास होता.

देशासाठी शहीद झालेले कॅप्टन विनायक गोरे, मकरंद घाणेकर यांचे फोटो या जिऱ्याच्या बाजूने लावलेले होते. तसंच बोर्डात आलेल्या मुलांचे नामफलकही लावलेले असत. त्याकाळी दहावीच्या बोर्डात येणाऱ्या पहिल्या पन्नासजणांची यादी प्रसिद्ध व्हायची. त्या यादीला शालेय जीवनात अनन्यसाधारण महत्त्व होतं. शाळेचे मुख्याध्यापक नी. र. सहस्त्रबुद्धेसरांच्या काळात अनेक मुलं बोर्डात यायची. मग शाळेला रंगीबेरंगी दिव्यांच्या माळांनी सजवायचे. त्याकाळी पार्ले टिळक आणि दादरची बालमोहन शाळा यांच्यामध्ये बोर्डाच्या यादीत स्थान मिळवण्यासाठी चुरस असायची. बोर्डाचा शाळेचा निकाल १०० टक्के लागावा म्हणून अभ्यासात विशेष गती नसलेल्या मुलांची नववीतच वेगळी तुकडी केली जायची. आणि त्यांच्यावर जास्त लक्ष केंद्रित केलं जात असे.

लहान वर्गातल्या मुलांना एकच शिक्षक सर्व विषय शिकवत असत. त्यामुळे ज्या दिवशी या शिक्षकांची रजा असेल तेव्हा कधीकधी 'वर्ग फोडला' जात असे. म्हणजे त्या वर्गातली मुलं त्या दिवसापुरती इतर तुकड्यांमधून सामावली जात. शिक्षक दिनाच्या दिवशी वरच्या वर्गातली मुलं लहान वर्गातल्या मुलांना शिकवत.

अभ्यासाव्यतिरिक्त शाळेत खोखो, कबड्डीसारख्या देशी खेळांनाही प्रोत्साहन दिलं जात असे. प्रबोधन गोरेगावप्रमाणे शाळेच्या क्रीडा स्पर्धाही प्रसिद्ध होत्या.

आम्ही शाळेत असताना बालरंगभूमी चळवळ शिखरावर होती. सुधा करमरकर, रत्नाकर मतकरींचं एखादं नवीन बालनाट्य रंगभूमीवर आलं की त्याचे प्रयोग दिनानाथ मंगेशकर नाट्यगृहात (तेव्हा ते पार्ल्यात नवीनच सुरू झालं होतं) लावले जायचे. त्यातले काही, खास पार्ले टिळकच्या विद्यार्थ्यांसाठी असत. त्याची तिकीटविक्री शाळेच्या कॅंटीनमध्ये सवलतीच्या दरात होत असे. शाळेत विकून काही तिकिटं शिल्लक राहिलीच तर ती बाहेर विक्रीसाठी ठेवत. पण तशी वेळ फारशी येतच नसे. या नाट्यप्रयोगांना गणवेशा-शिवायची दुसरी शाळाच जणू अवतरलेली असल्याचा भास होई.

शाळेचं कॅंटीन म्हणजे बाबूचा वडा आणि समोसा.

तेव्हा पाच पैसे वडा आणि दहा पैसे समोसा होता. शाळा आणि बाबूचा वडा हे समीकरण मनात एवढं घट्ट रुजलंय की आता जरी बाबू शाळेचं कॅंटीन चालवत नसला तरी त्याच्या दुकानावर गिऱ्हाईक हे बहुतांशी शाळेचे माजी विद्यार्थी आहेत. कधीही जा त्याच्या दुकानावर, तुम्हाला कोणी ना कोणी ओळखीचं, शाळेतलं भेटणारच!

या शाळेने अनेक उत्तुंग व्यक्तिमत्त्व घडवली. पु. ल. देशपांडे हे तर घरचेच. कितीही मोठे झाले तरी कायमच ते शाळेशी जोडलेले होते. धोतर-सदरा या वेषातही शाळेच्या बक्षीस समारंभासाठी ते अनेकदा आलेले आहेत. शेतकरी संघटनेचे शरद जोशी, वैशाली सामंत, निवृत्त एअर चीफ मार्शल नाईक, वेलणकरबाईचा मुलगा प्रदीप वेलणकर, नाईकबाईची मुलगी अतिशा नाईक, आपटेबाईचा मुलगा विनय आपटे... किती किती म्हणून नावं घ्यायची! शाळेच्या सध्या असलेल्या बहुतेक विश्वस्तांना शाळेनेच घडवलेलं आहे. मराठी माध्यमातून शिकूनही आज उच्चपदस्थ असलेले शाळेचे माजी विद्यार्थी तर जगभर विखुरलेले आहेत.

वपु एके ठिकाणी म्हणतात, 'आठवणी मुंग्यांच्या वारूळप्रमाणे असतात. बाहेरून वारूळ पाहून आत किती मुंग्या असतील याचा अंदाज येत नाही. पण एका मुंगीने बाहेरचा रस्ता धरला की एकामागोमाग असंख्य मुंग्या बाहेर पडतात.' मुलांची आभासी शाळा बघताना माझ्या शाळेच्या आठवणींच्या मुंग्या बाहेर पडायला लागल्या. शाळेत असताना आपलं वय असं असतं की 'शिक्षक वाक्यं प्रमाणम्'. शिक्षक शिकवतील तेच खरं. अगदी आईवडिलांनी काही सांगितलं तरी जोपर्यंत शिक्षक आपल्याला ते सांगत नाहीत तोपर्यंत आपण त्यावर विश्वास ठेवत नाही किंवा आपल्याला ते पटत नाही. घरच्या कुंडीत येणारं एखादं गुलाबाचं, सोनटक्क्याचं फूल शाळेत बाईंसाठी घेऊन जाणारी आमची पिढी. आमच्यासाठी आमची शाळा म्हणजे आमची दुसरी आईच होती. सध्याच्या परिस्थितीमुळे जरी तिची शंभरी साजरी करण्यावर खूप मर्यादा आल्या तरी मला खात्री आहे की २०२१ साली शंभराव्या वर्षाची सांगता आम्ही सर्वजण मोठ्या धुमधडाक्यात करू.

१७०० ते १८०० सालापासून जशी धृपद धमार गायकी लोप पावू लागली तशी त्याची जागा खयाल गायकीने चांगल्या भक्कम रीतीने भरून काढली. ह्याचे मुख्य कारण तेव्हापासून गवई आपापल्या निरनिराळ्या शैलीत शास्त्रीय संगीत सादर करू लागले, ते सर्व एकाच शैलीला चिकटून बसले नाहीत. हा निरनिराळेपणा आपल्या शास्त्रीय संगीताचा मुख्य भाग आहे व त्यामुळे घराणी जन्माला आली. हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीतात चार मुख्य घराणी आहेत - ग्वाल्हेर, आग्रा, जयपूर व किराणा. इतर घराणी या चार घराण्यांच्या केवळ शाखा आहेत असं म्हणणं क्रमप्राप्त होईल. खयाल ह्या शब्दाचा ढोबळ अर्थ 'विचार' असा आहे. किराणा घराण्याचे पं. भीमसेन जोशी जर एखादा राग स्वतःच्या शैलीत गात असतील तर तोच राग जयपूर घराण्याच्या केसरबाई केरकर निराळ्या शैलीत पेश करतील, दोन्ही रागांत सूर मात्र सारखेच असतील हे सांगायला नको.

ग्वाल्हेर - नथ्यन पीरबक्ष, रहीमत खान, बाळकृष्णबुवा इचलकरंजीकर, विष्णू दिगंबर पलुस्कर, मिराशीबुवा व विनायकबुवा पटवर्धन. आग्रा- दयम सरसरंग, घगगे खुदाबक्ष, विलायत हुस्सेन खान, फैयाज खान रातंजनकर, जगन्नाथबुवा पुरोहित व भास्करबुवा बखले. जयपूर- अल्लादिया खान, भास्करबुवा बखले (यांनी दोन घराण्याची तालीम घेतली होती) केसरबाई केरकर, मोगुबाई कुर्डीकर, मल्लिकार्जुन मन्सूर, पदमा तळवलकर व किशोरी आमोणकर. किराणा- धोंडू व भन्नु नायक, गाझी खान, अब्दुल करीम खान, वाहिद खान, सुरेशबाबू माने, हिराबाई बडोदेकर, सरस्वतीबाई राणे, सवाई गंधर्व, बेहेरेबुवा, संगमेश्वर गुरव, फिरोझ दस्तूर, भीमसेन जोशी व गंगुबाई हंगल.

हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीत हे श्रुतीप्रधान आहे, म्हणजे ते २२ श्रुतीवर (Micro Notes) आधारलेले आहे. कोणताही राग ह्या २२ श्रुतीमुळे होऊ शकतो. पाश्चात्य संगीतकारांना पुरातनकाळी ह्या २२ श्रुती बहुदा अवगत नव्हत्या असं वाटते, कारण त्यांच्या हार्मोनियम, पियानो किंवा कीबोर्डमधल्या सप्तकांत फक्त १२ सूर असतात, ५ काळ्या पट्ट्या व ७ पांढऱ्या पट्ट्या. हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताचं

दुसरं अंग म्हणजे ते वेळसूचक आहे. राग वेळेप्रमाणे गायले जातात. सकाळी ललत, तोडी, जीवनपुरी, दुपारी सारंग, भीमपलास, मुलतानी, मधुवंती, संध्याकाळी यमन, पुरिया, पटदीप, रात्री बागेश्री, केदार, मालकौंस, बसंत, दरबारी हे मुख्यतः गायले जातात. वेळेप्रमाणे जर राग गायले नाहीत तर ते रंगत नाहीत, कारण माणसाच्या नैसर्गिक प्रकृतीला ते धरून राहत नाहीत. सकाळी व संध्याकाळी कोमल सूर 'रे व ध' तसेच रात्रीला 'म व प' भावतात. हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताचं तिसरं अंग म्हणजे ते सूरबद्ध, तालबद्ध व लयबद्ध असतं. म्हणजे या शास्त्राच्या परिभाषेत एखाद्या गाण्याला चीज म्हटलं जाते, ती वर म्हटल्याप्रमाणे २२ श्रुतींत रचली जाते, तशी ती अमूकएक मात्रेत निबद्ध असते. म्हणजे ६ मात्रा (दादरा) १० मात्रा (झपताल) १२ मात्रा (एकताल) १४ मात्रा (झुमरा) व १६ मात्रा (तीन ताल) या तालांत. त्याप्रमाणे ती चीज एका लयीत (गतीत) गायली किंवा वाजवली जाते - अती विलंबित, विलंबित किंवा द्रूत लयीत. ही थोडक्यात आपल्या शास्त्रीय संगीताची परंपरा आहे.

२०व्या शतकाच्या सुरवातीला पंडित भातखंडे यांनी शास्त्रीय संगीताच्या साहित्यात जी भर टाकली त्याला तोड नाही. भातखंडे हे व्यवसायाने वकील होते; पण शास्त्रीय संगीतानी त्यांना पछाडलं होतं असं म्हणावं लागेल. त्यांनी सर्व हिंदुस्तान पालथा घालून, अनेक गवयांशी चर्चा करून जे लिखाण केलं आहे ते प्रमाण मानलं गेलं आहे. त्याचा उल्लेख शास्त्रीय संगीताच्या परिषदेत केला जातो. त्यांनी पहिला संस्कृतमध्ये 'श्रीमत्- लक्षसंगीत' हा ग्रंथ १९१० साली छापला. त्यानंतर मराठीत 'हिंदुस्तानी संगीत पद्धती' हा १९३२ साली व १९२० ते १९३७ च्या सुमारास 'क्रमिक पुस्तक मालिका' हे ग्रंथ छापून शास्त्रीय संगीताची अमोल सेवा केली आहे. त्यांनी अनेक राग एकत्र आणून त्याची यादी केली, त्यांच्या चीजा लिहिल्या व त्या त्या रागाचं वैशिष्ट्य दाखवून दिलं.

गेल्या १०० वर्षांत हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताला हिंदुस्तानात तीन आव्हानांना सामोरे जावं लागलं. नाट्यसंगीत, सिनेसृष्टी व स्वातंत्र्यकाळ.

नाट्यसंगीताचा परिणाम - विष्णुदास भावेंनी १८४३ साली 'सीता स्वयंवर' सांगलीत सादर केलं

असलं तरी अण्णासाहेब किलोस्करांच्या 'संगीत शारदा' १८८० नाटकांनी मराठी नाट्यसंगीताची मुहूर्तमेढ रोवली. गंधर्व युग १९०५ ते १९७५ काळात ते मुख्यतः फलद्रूपास आलं. किलोस्कर, देवल आणि खाडिलकर यांनी सौभद्र, स्वयंवर, संशय कल्लोळ, मानापमान, विद्याहरण ही संगीत नाटकं सादर करून शास्त्रीय संगीत निराळ्या रूपात लोकांसमोर ठेवलं. लोकांना त्याचं थोडक्यात ज्ञान झालं. ते मैफिलीकडे पाठ फिरवून रंगमंचाकडे धाव घेऊ लागले. गुरुमुखी तालीम घेऊन शिकलेले संगीत लोकप्रियतेच्या बाबतीत मागे पडलं. या काळात बालगंधर्व, सवाईगंधर्व व छोटगंधर्व यांच्यासारखे दिग्गज गाणारे पुढे येऊन नाट्यसंगीताचा उच्चांक गाठला. रेडिओसारख्या उपकरणाने त्या संगीताला साथ दिली व ते घरोघरी पोहचलं.

हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताला दुसरं आव्हान पाह्यचं होत ते सिनेसृष्टीचं.

सिनेसृष्टी- दादासाहेब फाळकेंनी १९१३ साली 'राजा हरीशचंद्र' हा चित्रपट तयार केला व मनोरंजनाच्या जगात हिंदुस्तानात अगोदर कधी न पाहिलेला इतिहास केला. पण हा मूकपट असल्याकारणाने लोकांच्या मनावर पाहिजे तेवढा प्रभाव पडला नाही. हे आव्हान अर्देशीर इराणीनी पत्करलं व त्यांनी 'आलम आरा' हा बोलपट १९३१ साली तयार करून लोकांना मनोरंजनाच्या जगात एक वेगळीच दिशा दिली. हा बोलपट होता, त्यामुळे लोक संगीत, संवाद आणि कलाकारांच्या हालचाली पडद्यावर एकाचवेळी ऐकू व पाहूसुद्धा शकले. त्यात सिनेमातली गाणी शास्त्रीय संगीतातली जुन्या चीजांवर आधारलेली असल्याकारणानं त्याची भर पडली व दिवसेंदिवस हे माध्यम अतिशय लोकप्रिय ठरलं. या काळातले संगीत दिग्दर्शक १९३१ ते १९७५, सूर्यकांत राणे (माझे काका), अनिल बिश्वास, नौशाद, गुलाम हैदर, गुलाम मोहमद, ग्यान दत्त, सी. रामचंद्र, सुधीर फडके व इतर (संदर्भ- ७५ Glorious Years of Indian Cinema by Rajendra Oza of Screen Publications) शास्त्रीय संगीताशी चांगले परिचित होते, त्यांनी हिंदी गाणी रचली ती अजूनपर्यंत लोकप्रिय आहेत. याचं मुख्य कारण ती बहुतेक गाणी शास्त्रीय संगीताशी निगडीत होती.

शास्त्रीय संगीताच्या रसिकांना त्याच निराळं दर्शन घडलं पण ते प्रत्येक तीन मिनिटांच्या गाण्यापुरतं मर्यादित होतं, तिथे मैफिलीतली दोन तीन तासाची मजा नव्हती.

हिंदुस्तानी शास्त्रीय संगीताचं तिसरं आव्हान स्वातंत्र्यकाळ होता. त्या काळापूर्वी शास्त्रीय संगीत गाणाऱ्याना राजाश्रय होता, तो आता नष्ट झाला होता. अब्दुल करीम खान व फैय्याज खानसारख्या गाणाऱ्याना बडोदा, म्हैसूर, कोल्हापूर व रामपूरसारख्या संस्थानी भरपूर राजाश्रय असल्याकारणाने, त्यांना त्यांच्या कलेचा पाहिजे तसा रियाझ करायला मिळाला व त्यामुळे त्यांची कला बहरली. या संस्थानांची जागा आता संगीत केंद्रं, संगीत महोत्सव व शौकीनांच्या संस्था यांनी घेतली; पण ती भरून काढली असं म्हणता येणार नाही, कारण या सर्व ठिकाणी वेळेचं बंधन होत, ते पूर्वी संस्थानी राज्यात नव्हतं. असो.

हिंदुस्तानात, अमेरिकेत किंवा इतर परदेशांत जर पाहिलं तर शास्त्रीय संगीताचा अभ्यास लोकं आवडीने करतात. या देशांत अनेक तज्ञ संगीत केंद्र चालवतात, स्पर्धा भरवतात व आपापल्या शिष्यांना पुढे यायला प्रोत्साहित करत असतात. याबाबतीत सर्व संगीत शिक्षकांची नावं घेणं उचित होणार नाही. टी.व्ही. हे माध्यम फारच परिणामकारक झालं आहे. शिवाय online तालीम, Youtube वरचे कार्यक्रम व इतर pre-recorded (CDs) कार्यक्रम त्यांच्या चांगले कामी आले आहेत. काशी विश्वविद्यापीठ, वाराणसी, आय.टी.सी. संगीत रिसर्च अकादमी, कलकत्ता; कला अकादमी, पणजी व अशा काही संस्था स्पृहणीय कार्य करत आहेत, त्यांचा उल्लेख केला पाहिजे. तेव्हा जरी पूर्वीच्या पारंपारिकरित्या ही कला टिकवणे कठीण आहे तरी तिच्या अंतर्गत सामर्थ्यामुळे ती नष्ट होणं अशक्यच आहे व येणाऱ्या अनेक शतकांत ती आपल्या पुढील पिढीना आनंद देईल ही परमेश्वराकडे इच्छा व्यक्त करून हा लेख मी पुरा करतो.

Email: panditsujanrane@gmail.com

*

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

सौ. स्मिता व श्री. चंद्रशेखर विष्णू धैर्यवान

WITH BEST COMPLIMENTS FROM:

SWIFT ENGG. CO.

MANUFACTURERS OF PRESSURE DIE-CAST COMPONENTS IN
ALUMINIUM / ZINC ALLOYS

PRODUCT RANGE : COOKWARE ITEMS, MIXER COMPONENTS,
LIGHTING FIXTURES ETC.

MR. NEEL J. KIRTIKAR

4 GANGA, TUNGARESHWAR INDL. COMPLEX,
SATIVALI, VASAI (E.). PIN CODE 401208

TEL NO. 02502481043

EMAIL : neelkirtikar21@gmail.com

लेख

CORONA-"A CURSE ON MANKIND OR A BLESSING IN DISGUISE"

★ Dr. Pradeep Vijaykar ★

November 2019- Last week, we were returning from a much needed, extremely enjoyable trip from New Zealand. NEW ZEALAND a breathtakingly beautiful country, rich in pure, clean, unadulterated NATURE AT ITS BEST. Wonderful landscapes, snow-capped mountains, with blue lush green rivers flowing alongside the mountains. Cities and towns which were clean, air pure, unpolluted and hardly populated. While returning I was just thinking about our "AMCHI MUMBAI" just the contrary! Heavily populated, jam packed trains and roads. People fighting for space, polluted and always on the RUN. But not in my wildest dream did I imagine that only after a few months 'AMCHI MUMBAI' WILL BE A BEAUTIFUL CITY with clean uncongested roads ,Flora and Fauna returning back to the city; road deserted, no noise pollution and CLEAN PURE AIR TO BREATHE. This was due to The Dreaded Covid related lockdown.

The first case of Covid-19 was reported in China in December-2019. Then horrible forwards started appearing on social networks from China. People falling dead like ninepins, bleeding from mouth, nose, ears and everywhere. But we

were a bit unfazed because, it was in China and we, Indians have much stronger immunity! But the Government with the advise of the WHO had sensed the lurking danger, and if this invades India it will create a Havoc in the 135 crores population. The authorities imposed THE LOCKDOWN from March! Everything came to standstill! All offices, schools, establishments etc were closed down! People were forced to stay at home! All housemaids, drivers, helpers, were without work! Many migrant workers started returning to their homeland! THIS VIRUS HAD BROUGHT 'AMCHI MUMBAI' TO A STANDSTILL! But there were many plus points also in this lockdown! People started working from home; Families started having quality BONDING TIME AT HOME. SONS, DAUGHTERS, DAUGHTER-IN-LAWS, MOTHERS, MOTHER-IN-LAWS, started staying together, sharing household work together! BONDING BETWEEN FAMILY STARTED BECOMING STRONGER!

I as a Homeopath started my work from home! Virtual Clinic! Then whatsapp messages started pouring. Is there any Homoeopathic Medicine to boost your immunity and protect you

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

सौ. नीलन व श्री. दीपक माधव धैर्यवान

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. बन्सीधर सदाशिव धुरंधर

from the dreaded Virus? Many remedies were suggested by the authorities itself! COVID-19 IS A VIRAL INFECTION just like your common cold virus, but it has tendency to attack the lungs and the vital organs, which is dangerous! It is spread by Droplets from an infected person, Most common symptoms are FEVER, DRY COUGH, SORE THROAT, BODYACHE, SEVERE WEAKNESS, LOSS OF TASTE AND SMELL AND SOMETIMES DIARRHOEA. According to our branch of medicine, there is no medicine that will protect you from this deadly virus. YOU CAN PROTECT YOURSELF FROM THIS VIRUS WITH ONLY WHAT THE AUTHORITIES HAVE TIME AND AGAIN SUGGESTED AND THAT IS;

1. SOCIAL DISTANCING
2. WEARING OF MASK (WHICH WILL BE COMPULSARY FOR A YEAR OR SO)
3. WASHING YOUR HANDS PROPERLY WITH SOAP.
4. SANITISING YOUR HANDS.

According to Homoeopathy, EMOTIONS are very important to build your IMMUNITY, especially FEAR AND ANXIETY!

We have seen people who are overtly cautious, fearful and anxious are prone to serious complications of this dreaded Virus!

I started treating COVID PATIENTS with the blessings of my GURU AND ELDER BROTHER (DADA) DR. PRAFULL VIJAYAKAR. I started getting excellent results and many a time was successful in saving lives ! It gave me immense self-satisfaction and more importantly Job

satisfaction! Homoeopathy if practiced properly, scientifically and according to the teachings of our great masters

DR. SAMUEL HAHNEMANN and DR. PRAFULL VIJAYAKAR can give you fantastic results in this type of cases.

One more thing I would like to mention, that has helped many of my patients to avoid getting infected by this dangerous virus is;

1. GARGLING WITH WARM WATER
2. DRINKING WARM WATER
3. TAKING STEAM INHALATION REGULARLY.

So my friends, DON'T PANIC, THIS IS ONLY A PASSING PHASE, BE POSITIVE (BUT NOT CORONA POSITIVE), BE CAUTIOUS (BUT NOT OVERCAUTIOUS), AND FOLLOW WHAT THE AUTHORITIES HAVE ADVISED AND TAKE LIFE AS IT COMES!

IN 2020 JUST STAY AT HOME, SAVE AND PRESERVE YOUR LIFE! DON'T THINK OF LOSING! 2021 is there to earn, enjoy and bring your and your country's economy on proper track of progress!

Hopefully we will celebrate a CORONA FREE DEEPAVALI!

Hence as they say "EVERY COIN HAS TWO SIDES"

LIFE IS LIKE A COIN.....TWO SIDES, LIGHT AND DARK, JOY AND SORROW!

WITHOUT A BALANCE ONE CANNOT FULLY EXPERIENCE A FULL AND WELL ROUNDED LIFE!

STAY SAFE, STAY AT HOME (SELECTIVELY).

*

कथा

दिगंबर

* हेमंत तळपदे *

रत्नागिरी जिल्ह्यातील बाभूळवाडी हे छोटेसे गाव. गावाची लोकसंख्या अंदाजे १२०० ते १५००. साहेबराव पाटील गावचे सरपंच. गावात इनामदार, कुलकर्णी, पुरोहित, पोलीसपाटील यांची मानाची घरे. तसे पाहता गाव एकंदरीत सुखसमृद्ध. प्रत्येकाची छोटीशी शेती. स्वतःची काही ना काही उपजीविका. कोण सोनार, कोण कुंभार, लोहार, कोळी, शिपी वगैरे अठरापगड जाती. गुण्यागोविदाने राहत होते. गावचे देऊळ म्हणजे म्हाळसादेवीचे मंदिर. या देवळाचा उत्सव साधारणपणे एप्रिल वा मे महिन्यात साजरा होत असे. तेव्हा संपूर्ण गावच या उत्सवात रंगून जाई. देवीला नवस बोलले जात. ही देवी नवसाला पावते अशी जनमानसिकता होती. त्यामुळे इतर पंचक्रोशीतील गावचे लोकही या म्हाळसादेवीच्या मंदिरात नवस बोलण्यास येत. गावातल्या घरातील तरुण मंडळी मुंबई, गोवा, कर्नाटक या शहरात नोकरीला असल्यामुळे त्यांच्या पगाराचा काही भाग घरातल्या वडीलधाऱ्या मंडळींना नियमितपणे पाठवत. त्यामुळे या गावात गरीबीचा मागमूसही नव्हता.

अशा या सुखवस्तू गावात दिगंबरचेही घर होते. दिगंबर गावातल्या पुजाऱ्याचा एकुलता एक मुलगा. वडील मंदिराची देखभाल व पूजाअर्चा करत. त्यामुळे त्यांना गावात फार मान होता. जोशी गुरुजींचे नाव गावातच नव्हे तर त्या पंचक्रोशीत चांगले होते. कोणाच्या घरी गणेशपूजन कर, तर कधी वास्तुशांत कर असे धार्मिकविधी करून ते भरपूर पैसे कमावत होते. त्यांचा एकुलता एक मुलगा दिगंबर वयाने १९ वर्षाचा झाला असला तरी त्याचे मानसिक वय कमीच

होते. तसा ते शरीराने धडधाकट होता. घरातील सर्व कामे तो चांगलीच पार पाडे. आईला घरकामात मदत कर, वडिलांना देवळाच्या साफसफाईत मदत कर. म्हाळसा देवीला नवीन कपडे व दागिने घाल वगैरे कामात त्याचा हात कोणीही धरू शकले नसते. दर शुक्रवारी देवळात भजने होत असत. त्यावेळी हा दिगंबर मोठ्या आवाजात ती भजने म्हणून देवभक्तीत तल्लीन होत असे. त्याच्या स्वभावात एक विलक्षण नम्रपणा होता. दिगंबर कोणावर चिडला तर उलट उत्तर न देता घरी येऊन बिछान्यावर झोपून मुसमुसत असे. मग आई त्याची प्रेमाने समजूत घालून त्याला पुन्हा हसवत असे.

पण दिगंबरच्या या स्वभावाचा गावातील बेरकी पुरुष व स्त्रिया फारच फायदा करून घेत. “दिगंबर, बाजारात जातोस तर येताना मला मीठ घेऊन ये. पानवाल्याकडून चुन्याची चंची आण. घरात कोणी नसल्यास बाळाला पाळण्यात खेळव”, अशी कामे ते दिगंबरला सांगत व दिगंबरही ही सर्व कामे निमूटपणे करत असे. त्याला मालूआत्या, कमलामावशी. येलातीकाका, सदाभाऊ सारेच आदरणीय होते. जोशीबुवांना व जोशीकाकूंनाही ही माणसे दिगंबरचा गैरफायदा घेतात हे माहीत होते. पण ते दिगंबरला केव्हाही अडवत नसत.

पण अशा या समृद्ध गावावर म्हाळसादेवीची अवकृपा झाली. वरुणराजा कोपला. त्यावर्षी पंचक्रोशीत फारच कमी पाऊस पडला. शेते करपली, झाडे सुकली. अनेक जनावरे पाण्याअभावी मरू लागली. शेतकऱ्यांच्या तोंडचे पाणी पळाले. काय करावे, कसे करावे त्यांना उमजेना. एवढा भयंकर

करोनायन (वात्रटिका)

परिस्थिती

तो यायचा पिऊन, ती घालायची शिव्या,
दोघे झाले कफल्लक, परिस्थितीत नव्या.
करोनात तो म्हणतो, 'गुळण्या कराव्या',
मास्कच्या आत ती गाते हळूच-हळूच ओव्या.

-डॉ. सुमन नवलकर

दुष्काळ त्यांनी कधीही पाहिला नव्हता. तसे ते गाव इतकी वर्षे स्थिरस्थावर होते. शेतकऱ्यांच्या हुंड्यात तांदूळ, गहू भरलेले होते. दूधदुभत्यासाठी पाळलेल्या गाई-म्हशी होत्या. पण पावसाचे दुर्भिक्ष म्हटल्यावर त्या गावातील प्रत्येकाची पाचावर धारण बसली. सर्वजण आपापल्यापरीने म्हाळसादेवीला नवस करू लागले. कोण म्हणाले, "गावकऱ्यांच्या हातून नकळत मोठे पाप घडले आहे." लोकांनी जोशीबुवांना म्हाळसादेवीला नवस बोलण्यास सांगितले. त्या गावापासून ३ मैलावरील दुसऱ्या गावात आफळेज्योतिषांचे घर होते. त्यांना मंत्रतंत्र विद्याही चांगलीच अवगत होती. गावातील पाचसात मातब्बर मंडळी बैलगाडीने आफळे ज्योतिषांच्या घरी गेली. जोशीगुरुजीही त्यांच्याबरोबर गेले. आफळेंनी सर्वांच्या देखत प्रश्नकुंडली मांडली. नंतर आपल्या साधनेचा उपयोग करून देवासमोर कौल लावला. नंतर ते ध्यानस्थ बसले. गावकरी मात्र फारच चिंतेत होते. पाच मिनिटानंतर आफळे ज्योतिषांनी डोळे उघडले. ते म्हणाले, "बंधूनो, देवीने मला दृष्टांत दिला आणि सांगितले की, गावकऱ्यांनी म्हाळसादेवीची आराधना नीटपणे केलेली नाही म्हणून देवीचा कोप झाला आहे. त्यामुळे वरुणराजाही कोपला आहे. जर असेच चालू राहिले तर येणारी कमीतकमी दोन वर्षे या पंचक्रोशीत पाऊस फारसा पडणार नाही." गावकरी घाबरले. त्यांनी आफळेंना यावर उपाय विचारला. आफळे म्हणाले, "सांगतो. यावर एकच उपाय आहे. या म्हाळसादेवीच्या प्रवेश द्वाराजवळ एक मोठी शीला जमिनीत अर्धवट

रुतलेली आहे. येणाऱ्या पौर्णिमेला गावातील एका पुरुष सदस्याने कुदळीचा घाव घालून ती शीला उकरायची आहे. पण जो इसम त्या शिलेवर प्रथम घाव घालेल तो एक महिन्यात मरण पावेल. देवीला एका नराचा बळी अपेक्षित आहे. पण त्यानंतर गावावरील संकट टळेल व भरपूर पाऊस पडेल."

ठरले. गावकऱ्यांनी तत्काळ ग्रामसभा बोलावली. पाटील, इनामदार, पुजारी, कुलकर्णी आदी सर्व मातब्बर हजर होते. साऱ्यांनी शीला उचलण्याच्या प्रस्तावावर विचारमंथन केले. सर्वानुमते शीला उचलण्याचा पहिला मान पाटलांना द्यावा असे ठरले. पण मरणाला कोण घाबरत नाही? पाटलांनी ते स्पष्टपणे नाकारले. मग इनामदार, कुळकर्णी, पुरोहित, पोलीसपाटील या सर्वांचा क्रम लागला. पण सारे मरणाच्या भयाने गर्भगळीत झाले. मग सर्व गावकऱ्यांना गावासाठी प्राणत्याग करण्याचे आवाहन केले गेले. पण कोणीही मरण्यास तयार नव्हते. शेवटी सर्वानुमते पौर्णिमेला सकाळी ७ वाजता म्हाळसादेवीच्या देवळाजवळ जमावयाचे ठरले. त्या शिलेजवळ कुदळपूजन ठेवणार होते.

ठरल्याप्रमाणे पौर्णिमेला सारा गाव देवळाजवळ जमला. हा मुहूर्त आफळे ज्योतिषांनी काढला होता. केवळ १२ मिनिटांनी अमृतघटिका होती. सात वाजले. प्रत्येकजण दुसऱ्याला शिळेवर कुदळ मार म्हणून उचकावत होता. पण मृत्यूच्या भयाने सर्वांचे चेहरे पार फटफटीत पडले होते. वेळ सरत चालली होती. केवळ दोन मिनिटेच बाकी होती. आता म्हाळसादेवीच्या कोपापासून गावाला कोणीही वाचवू शकत नाही हे जवळजवळ निश्चित होते. गावकरी हवालदिल झाले होते.

तितक्यात त्या गर्दीतून 'दिगंबर, दिगबर' अशा आरोळ्या सुरू झाल्या. साऱ्यांच्या नजरा दिगंबरकडे वळल्या. दिगंबरने भगवी वस्त्रे घातली होती. कपाळावर लाल कुंकू होते. तो नीडरपणे कुदळीसह पुढे झाला. जोशीगुरुजी तर स्तंभितच झाले. कोणालाही जास्त काही कळण्याच्या आत दिगंबरने कुदळीला नमस्कार केला. फुलांचा हार कुदळीच्या दांड्याला बांधला व म्हाळसादेवीलाही बाहेरून

करोनायन (वात्रटिका)

पंडा

नाक आणि तोंडाला लागलं नाही ऊन,
बाकी चेहरा उन्हाणे गेला काळवंडून.
करोनाच्या भीतीनं मास्क बांधतो बंदा,
जगभरातला माणूस वाटतो आता 'पंडा'.

-डॉ. सुमन नवलकर

नमस्कार करून त्याने कुदळीचा जोरदार प्रहार त्या शिलेखाली केला. दोन मिनिटात ती शीला उचलली गेली. गावकऱ्यांनी दिगंबरचा जयजयकार केला. सर्वांनी त्याला पालखीत बसवून त्याची गावभर मिरवणूक काढली.

आणि काय तो चमत्कार! खरोखरच एका तासात पावसाची रिपरिप सुरू झाली. आणि पाहतापाहता पावसाने रौद्ररूप धारण केले. गावकरी मनोमनी सुखावले. पावसाने त्या पंचक्रोशीला यथेच्छ

न्हाऊ घातले होते. शेते बहरू लागली. पानेफुले ताजीतवानी झाली. गाई-म्हशीना हिरवा चारा मिळाला. गावात सुख आले. सर्वजण दिगंबरचा जयघोष करत होते.

पण महिन्याभरात दिगंबर मरणार या विचाराने गावकरी बेचैन झाले. जोशी दांपत्य तर रोज रडू लागले. दिगंबर मात्र शांत होता. त्याचा नित्यक्रम सुरळीत होता.

महिना सरला, सहा महिने सरले. दिगंबरला काहीही झाले नाही. त्याचा पुण्यसंचय म्हणा वा निरागसपणा म्हणा, देवीने त्याला मरण दिले नाही. याउलट दिगंबर आता चांगलाच सुधारला. त्याचा मानसिक आजार कोठल्याकोठे पळाला. तो आदरणीय श्रीयुत दिगंबर जोशी म्हणून नावारूपाला आला.

असे का घडते? याचे उत्तर कोणी अंधविश्वास म्हणून देईल तर एखादा श्रद्धाळू देवीचा आशीर्वाद म्हणून सांगेल. काहीही असो. आमच्या दिगंबरमुळे गावाचा कायापालट झाला हे मात्र खरे.

Visit Our New Showroom

It has been an honor to be
your family jeweller
since last 2 decades
kindly join us to celebrate 20 years
of crafting exquisite jewellery
at our new showroom
from
10:30 to 9:00 pm.

P. V. GOREGAONKAR
Jewellers

PURE CARBON

Shop No. 203, Ground floor, Moongipa Arcade, Ganesh Chowk, D.N. Nagar, Andheri (W), Mumbai 400053. | Email - jewelwick@yahoo.co.in
Diagonally opposite to our old shop

लेख

Our Lockdown Experience

★ Mrs.Shubhada Suresh Agaskar ★
(Née Miss.Vaishali Madhav Jayakar)

It was the day after my daughter's final exams. I was just having a sigh of relief and thinking of all the possible things that we could do to enjoy in the 15 days before school restarted for the next academic year. When boom! The Prime Minister announced a lockdown due to the coronavirus. We immediately rushed out to stock up on provisions, not knowing when things would stabilize. People were panic buying everywhere but we were sure that basic provisions like milk etc. would be available and stuck to buying absolute essentials.

Our day generally starts at 6:00 a.m. The watchmen of the buildings around us, supplement their salary, by washing cars and the clanking of pails can be heard as they make their way from one car to another. The drivers of the car rental agency in the building opposite can be heard gossiping, as they snatch a quick smoke before their next shift, while the courier guys downstairs are busy loading and unloading their boxes.

But the next day, hubby and I woke up to pin-drop silence. The only thing we heard was the crying of birds and the swishing of the leaves on the wind. We grinned at each other and concurred that it was going to be some peaceful, few days ahead-to be spent with our daughter, playing with her and catching up on movies and music.

Little did we know that it was the calm before the storm! A couple of days later, we were woken up by a frantic phone call from my mother at 2:00 a.m. Baba was running a high temperature. We rushed him to a nearby hospital in Andheri and brought my Aie home

The next few days went in making trips to the hospital, while managing our terror-stricken household. After every trip to the hospital, we would come home and head straight for a bath. Luckily, Baba wasn't down with Covid-19, but with a G.I.Tract infection. It responded to treatment and his condition improved but then he got pneumonia. The doctors did their best but it was clear that Baba didn't have the willpower to fight back. They discharged him and we brought him home-our daughter was so thrilled to finally have both Aaji and Aajoba under one roof, with us. But alas! Baba's condition declined rapidly and within 5 days he finally breathed his last on 4th April 2020.

It is a horrible thing to lose one's father-more so, when just a few days back, he was narrating anecdotes that had us in splits! Of course, we couldn't have a funeral-just informed our family and friends via WhatsApp. Not could we adorn him with garlands. My cousin sister bid him adieu via a video call. The crematorium was totally deserted-something that we were thankful

for, in retrospect!

The next few days were spent in handing the deluge of phone calls from family and friends, while trying to deal with our own sorrow! Evenings were spent in reminiscing about old times...this continued for some time and we would have fallen into deep depression, but for my daughter, who one fine day, had enough of the morbid talk! She thumped a board game down on the table in front of us and moaned that the rest of us were all still there and would someone come and play with her?

Slowly, things edged back to normal. No-this was the new normal! Playtime in the evenings, consisted of going up on the terrace to play with the trio of newborn kittens that a stray cat had given birth to on our terrace landing. A few families in the building got together and took on the task of providing them with milk, water and cat food. The kittens soon grew used to our presence and mom cat took off, secure in the knowledge that her offspring were well taken care of.

After a few days, offices reopened-not physically, but online! Hubby could be then found, one ear perpetually glued to the cell phone and both eyes on the laptop! We got acquainted with study apps that uploaded the day's study material-all we had to do was to make our kids sit in one place long enough to make them actually do the work! Duo, Zoom and Google Meet became our new pals! And then, online school started! Luckily, classes were in the afternoon, leaving me with plenty of time to cook breakfast and lunch. It was dangerous to call our cook or driver over-both lived in small rooms, with their large families! So, it was 'Apna Haath Jagannath'.

Our daughter took to online school like a duck takes to water and within a couple of

days, she was pretty comfortable with it all. All the classmates were delighted to interact with each other-one would think it was a couple of years since they last met, with the sheer number of chat messages being exchanged, while the teachers alternately pleaded and then threatened them with dire consequences, unless they stopped chatting and started paying attention to whatever was being taught.

We loved this new mode of teaching-at first, a small video on the subject matter, followed by an explanation by the teacher, and an opportunity for clearing doubts, with an assignment and a quiz to judge how much the students had grasped!

After observing a few sessions, we sincerely believe that all these teachers deserve a huge award for patience! They have worked tirelessly, throughout the lockdown, first to get all the study material in place and then familiarizing themselves with the new technologies, with great perseverance. All, so that their students do not suffer! Honestly, after repeatedly informing the students that the attendance link for the class will get activated by 3:05 p.m. and still getting panicky calls at 2:55 p.m. that go "Teacher, my attendance link has not yet come(sic!)" every-day, would drive most teachers completely loco-but they still manage to hold on to their sanity and deal with the little ignoramuses-Hats off to them!

During all this time, celebrations went on- they just changed form to adhere to the new social distancing rules! Our child's building friend celebrated her birthday on the terrace with just her parents, us and the kittens! Her dad hung up a Happy Birthday banner on the balustrade and her mom brought up a couple of party games, which the 2 girls enjoyed playing immensely- all that pent up energy has to go somewhere,

right?

My own birthday was spent with hubby giving me a huge gift-he cooked breakfast and lunch, making it possible for me to stay the first half of the day, away from the kitchen! Now don't get me wrong-I like cooking but when one spends huge amounts of time, just cooking and cleaning and cooking and cleaning, one desperately needs a break! He also baked a couple of scrumptious cakes, while my darling daughter made me a lovely bracelet and our entire family got together to make me the most amazing birthday banner...each family member held up an alphabet and got a photo clicked with it, then all these were put in a collage with the message reading out a Happy Birthday greeting! So wonderful...it brought tears to my eyes! The best part was that they all did this behind my back, so it was a beautiful surprise!

We also attended a wedding during this lockdown. My cousin's son was supposed to originally get married in April-she had planned a grand affair but it all came to moot with the lockdown being extended! So, ultimately they had a small wedding at the bride's home, with just immediate family members in attendance and chose to share these precious moments with us via a live YouTube link. A wise idea-considering that the alternative was to give the entire guest list to the police and if even a single member came down with the coronavirus, all 30 people on the list, along with their families, would be forced into quarantine!

Hubby and I love trying out new recipes but are normally hard-pressed for time! Well! Now, time was all we had and FB, YouTube and Google were consulted, before we embarked on a culinary journey with destinations like Pindi Chole, Cauliflower Tikka Masala, Quinoa Burgers,

Pizza Parathas, Sham Saveras and so on!

PP's can never stay away from their fish for long and after a sabbatical of almost a month and a half, we were finally able to get in touch with our favorite fisherwoman, who took pity on us and sent us some fish, via her rickshaw buddy. Of course, later, we did use apps to order fish and ultimately came across someone, who makes trips to Sassoon Dock to stock up on fresh fish, which is then cleaned, weighed, sealed and then delivered at our doorstep! And now, our regular fishwala is back-so we can once again enjoy our Prawns Aatle, Pomfret Bhujane and Crab Khadkhadle!

Of course, all this cooking requires lots of ingredients and while most provisions are ordered online, stepping out for fresh produce requires us to don face masks and gloves and hurry to the grocer on the corner, when there are less people around his stall! And the moment we step into our home, off we go to the bathroom, to wash our hands and feet with soap, while singing "Happy Birthday to me" twice! The car remains unused for long periods-a month into the lockdown, we had to get the battery jumpstarted and a couple of months later, the battery had to be completely recharged.

On the other hand, we recharge our own batteries by playing games like UNO, Snakes and Ladders, Cluedo and Jenga and watching Netflix, Hotstar and Amazon Prime. And when all else fails, the kittens are always around...they now know the way to our home and meow at the door until someone opens it and gives them some attention! I can hear them now....must go quickly before our mischievous daughter lets them in accidentally and hubby has to shoo them out!

Am hoping this coronavirus problem is resolved soon-keeping my fingers crossed.

*

WISH YOU A HAPPY & SAFE DIWALI
FROM

Mrs. LEENA
and
Mr. MILIND MUKUND WAZKAR

!!प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा!!

सौ. नीमा
व
श्री. जयपाल जयवंत नवलकर

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

सौ. अंजली व श्री. सुधीर मोरेश्वर कोठारे

E-schooling

★ Sanchita Rele St. VI ★

I remember getting a message in March saying that school has been closed and exams have been cancelled due to the Corona Virus Pandemic, I was so happy! But Alas! My happiness did not last, as in a few days I started to get bored in the lock down. No going out, no meeting friends. I would spend my time trying my hand at painting, baking or just reading, but no studies.

In a month or two the term 'E-schooling' was introduced. It was a new term. We may have heard about 'Work from home', but E-schooling was a new term for all of us. Our classes started in April. The first two classes were only for forty five minutes. The first class could not exactly be called a class. We had gotten a link and a code, the link was wrong and it led to a totally different meet. Me and some other students clicked the link, so we spent forty five minutes waiting for the teacher. After that our teacher taught us how to join the meet.

Our school timings were only half of our normal school timings. Our E-school starts at ten o'clock and ends at one thirty. This is one reason why I liked the idea of E-schooling. We get to wake two hours

late for school. Even if our timings are half as normal school our classes are not. We have four classes everyday each class is of forty five minutes. After each class we have a short fifteen minute interval. In normal school we had ten classes with only two breaks. We have our textbooks now, but when we didn't our teachers sent notes digitally. My teachers still send notes as some students are in their native place and are unable to reach Mumbai due to travel restrictions.

Internet connectivity plays an important role in E-schooling. I am glad that I have an internet connection at home. Not everyone has the internet at their house. They then have to depend on mobile data which at times is unavailable. Many times my friends complain of being unable to login due to bad net connection.

E-schooling is a new way of learning. We, along with the teachers have had to adapt to technology- it has opened the world of google meet, google classroom, gmail, virtual textbooks etc to us.

Some students of my class sometimes switch off their videos. Sometimes we students forget to unmute our mikes, after that we may or may not lose our chance to

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. प्रणव शिवनाथ देसाई

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. सुनील सुधाकर कोठारे

कविता

It was the morning today, but it felt so dark.
At April starts, we were sill trapped in March.
Outside, it felt likebegining of summer.
But the light still felt fainter and dimmer.
Time passed, and with it, passed each day.
Which was yesterday, which day, I can't say.
I was a misanthrope, or so I thought.
Now, streets full of crowds, my eyes sought.
Nowadays, death surfed on breeze.
Looking for anyone with a cough or sneez.
Everyone stayed home, hearts full of fear.
Run, go far, isolate, please don't come near.
Locked were every prayer hall and shrine.
This time, even gods weren't spared and quarantine.

-Sumeet Navalkar

speak. Some of my classmates also chat in the chat box, this as teachers say, is a distraction for us.

Our teachers send our assignments, projects and due dates on our G- mail account. Our projects this year were very different. For Literature, Geography and History we had to speak on a particular topic, record a video and send it to our teacher- I had great time recording these videos. These projects had marks.

Coming to marks, we had our first monthly test in June. Our test was conducted on Google Forms. We had two parts of the test, formative - multiple choice questions and summative where we had to type answers. I learnt typing and scanning because of the exams.

Ok, I like E-schooling, but there are two things I don't like. The first one is that we don't get to meet friends. I mean going to school but not meeting friends, that's just sad! The other thing I don't like about E-

schooling is that we don't get to go on field trips or picnics which are very enjoyable.

E-schooling is hard for everyone, but it was especially hard for the teachers. Teachers have taken a very big effort - technology and distant teaching is new for them. They prepare notes and PowerPoint presentations to make understanding topics and concepts easier for us. The only way we can make it easier for them is by listening to them. Teachers are very important in E-schooling and our lives, so if they take a few extra minutes don't get upset. These are tough times and we are all adjusting to this new normal. Teachers are trying their best to make E-schooling easier.

E-schooling is the only way we can progress while sitting at home. It has now become easy for us. The schools will be shut for along time, but I do hope school starts before I need glasses to see.

*

किंवा नोकरदार म्हणून असो ! अशा परिस्थितीत महिन्याची दोन टोके कशी मिळवायची हा बिकट प्रश्न डोक्यात थैमान घालत असतो; त्यात घरातील/कुटुंबातील सर्वच सदस्य २४ तास घरात एकत्र असल्यानंतर भांड्याला भांडे लागणारच हें सांगणे न लगे. अशा परिस्थितीत कितीही सामोपचाराने घेण्याचा प्रत्येकाने जरी प्रयत्न केला तरी केंव्हा तरी मनाचा तोल हा जाणारच... आणि मग अघटित घडण्यापरीस कुटुंबातील चार व्यक्तीपैकी दोन व्यक्तींनी स्वतःची आवड जोपासण्याचा प्रयत्न केला तर घरात दुही/दुफळी किंवा कलहाचे वातावरण निर्माण न होता ऐक्य, आनंद व खेळीमेळीचे वातावरण निर्माण होईल. कुणाला चित्रकलेची...हस्तकलेची आवड असते. वाचनाचा, गायनाचा छंद असतो. पाककलेत रुची असते किंवा विणकाम, भरतकाम, शिवणकाम, केशरचना, कविता लिहिणे, कथा-लेख लिहिणे वगैरे! ह्या विविध कलांमध्ये रस असतो. आपल्याला एरवी ह्या सर्व छंदांना जोपासण्यास वेळ मिळत नसतो; कारण आपले दैनंदिन जीवन किंवा रहाटगाडगे होय. मग आपण प्राप्त परिस्थितीचा सकारात्मक दृष्टीने विचार करतो किंवा परिस्थितीकडे सकारात्मकतेने पाहिले तर आपण असे समजू शकतो की, 'मला वेळ नाही, वेळ नाही. आरशासमोर उभे राहून स्वतःकडे बघण्यालाही वेळ नाही' ही ओरड तर नेहमीचीच! तेंव्हा देवाने सहज सुलभरित्या नव्हे; तर थोड्या फार प्रमाणात क्रूर होऊन हा जो आपल्याला वेळ दिला आहे त्याचा सदुपयोग स्वतःसाठी, स्वतःच्या कुटुंबासाठी आणि आप्तस्वकीयांसाठी करायला हवा! हे ही नाकारात्मकतेचे दिवस जातील व चांगले दिवस परत येतील. कारण स्थित्यंतर हा स्थायीभाव आहे. आजच्या परिस्थितीत अनेकांना आपल्यातील गुणांची नव्याने अनुभूती आली असेल. तेंव्हा टाळेबंदीतील मानसिकतेचा सकारात्मक उपयोग करूया आपण सर्व!!!

*

कविता

सावली

-हेमंत तळपदे

जीवनाच्या मार्गावरती
उभे राहिले शैशव सुंदर
रविकिरणांनी उजळून गेली
चैतन्याची मूर्ती मनोहर।।
सुंदर सोनेरी किरणांनी
बालमूर्ती ती प्रसन्न झाली
सामोऱ्या मार्गावर पडली
आकाशाची रम्य सावली।।
व्यक्तित्वाची उंची घेऊन
सामर्थ्याची घेऊन चाहूल
पकडण्यास सावली तत्क्षणी
निरागसता उचली पाऊल।।
परि सावली पुढेच पळते
हाती कधीही मुळी नच येते
तरी धावतो मानव पाठी
येते हाती तोच निसटते।।
पळता पळता ऊन तापते
वास्तवाची जाणीव होते
श्रमपरिहारास थांबता
सावली ही लुप्तच होते।।
अखंड धावून जीवही थकतो
सावलीचा नाद सोडतो
निरुपायाने अखेर अपुला
जीवनाचा मार्ग बदलतो।।
आयुष्याच्या सायंकाळी
हळूच जेव्हा मागे बघतो
तीच सावली पाहून मागे
मनात थोडा विचलीत होतो।।
प्रथम सावलीपाठी पळतो
तेव्हा हाती लागत नाही
आता त्याच्या पाठी येते
तेव्हा त्याला जरूर नाही।।

आला की स्क्रीनवर त्या व्यक्तीचं नाव आणि कसले-कसले पर्याय दिसतात ना? मग फोन कानाला लावला की ते पर्याय जातात. पण फोन पुन्हा कानापासून खाली धरला, की दिसतात ते पर्याय परत. पण हा गडी मात्र फोन आल्या-आल्या, किंवा केल्या-केल्या क्षणभरच दाखवतो नाव-बिब काय ते आणि मग जे तोंड काळं करतो ते काळंच. मग कितीही खाली-वर करा त्याला. गडी काळा तो काळाच. बोलून संपलं, की कॉल कसा डिस्कनेक्ट करायचा ते समजतच नाही. स्क्रीन पूर्ण काळाच ना?

तर केलाच मी ज्योतीला फोन. विचारलंच गमतीने, “काय गं? डोकंबिकं चालत नाहीये का? ते प्रिस्क्रिप्शनचे फोटो मला कशाला पाठवलेयस?”

“तुला पाठवले? तुला कसे गं पाठवले? तुला गेले का ते? चुकून गेले गं ते. अगं, ते आमच्या ऑफीसमधल्या अर्चनाला पाठवायचे होते. असं कसं झालं गं?”

एकच प्रश्न वेगवेगळ्या पद्धतींनी विचारायची तिची आपली जुनीच पद्धत. मग मीच म्हटलं, “अगं, मुद्दाम कळवलं. नाहीतर ज्याना कोणाला ‘पाठवते’ म्हणाली असशील, ते वाट पाहात राहातील ना, तू अजून कसे पाठवले नाहीस म्हणून?”

“हो ना गं! तुला पाठवले गेले, म्हणजे तिला नाहीच ना गं पाठवले गेले. बघते-बघते.”

“हो-हो. कळव तिला आधी.” म्हणत मी बोलणं संपवलं. पण माझ्या आडमुठ्या फोनने संवाद संपवला नाही. त्याचा पडदा काळा तो काळाच, म्हटल्यावर डिस्कनेक्ट करणार तरी कसा? तिकडे ज्योतीने डिस्कनेक्ट केला असता, तरी झाला असता माझा फोन डिस्कनेक्ट. पण ती तिथे ‘आपण असं-कसं केलं?’ या विवंचनेत. शिवाय मी ‘डोकंबिकं चालत नाहीये का?’ असं विचारल्याने हिचं डोकं आणखीच बिथरलेलं. सुटली आपली बडबडत.

‘असं कसं म्हणू शकते गं ही मला? म्हणे डोकंबिकं चालत नाहीये का? हे काय बोलणं झालं का गं हिचं चारुता? किती चुकीचं आहे ना गं हिचं हे बोलणं?’ इथे आपला माझा डिस्कनेक्ट होऊ न शकलेला फोन आपला मला ऐकवतोय सगळं

इमानेइतबारे. मी त्याच्या कुठे-कुठे टपलीत मारून पाहिलं. पण तो डिस्कनेक्ट होईल तर शापथ. शेवटी मी इयरफोनचा प्लग आणून त्याच्या डोक्यात अडकवला, तेव्हा कुठे त्याचा पडदा उजळला. मग केला एकदाचा त्याला डिस्कनेक्ट. पण तोपर्यंत मला हा एवढा मनस्ताप झाला तो झालाच.

-खरंतर ज्योतीला फोन केला तेव्हा मी एक विनोदी कथा लिहीत बसले होते. ह्या ज्योतीला फोन करणं, म्हणजे तासाभराचा खो करणं, हे माहीत असूनही ते कथा लिहिणं बाजूला ठेवून ज्योतीच्या भल्यासाठी किंवा तिची कोण ती अज्ञात अर्चना, तिच्या भल्यासाठी मी तो फोन केता होता. फोन थोडक्यात आटपला होता खरा, पण सामंजस्याने नाही. त्यामुळे फोन थोडक्यात आटपूनही विनोदी कथा पुढे सरकेनाच. सारखं रडूच यायला लागलं. अशीही संजय गेल्यापासून खूप एकटी पडलेय मी. सिद्धार्थ-समिधा आपापल्या व्यापात. लिहायसाठी मन एकाग्र करताना खूप कष्ट पडतात. मारून-मुटकून, मुसक्या बांधून कागद-पेनालाही काबूत आणावं लागतं. त्यात आता हा मोठा व्यत्यय.

मग मी सरळ मोठ्ठा ब्रेकच घेतला. उठले. जेवण गरम केलं. नेहमी जो पाहाते, तो अर्ध्या तासाचा एक कार्यक्रमही पाहिला. पण चित्त थाऱ्यावर येईना. ज्या ज्योतीला आपण आपली जवळची मैत्रीण समजून थट्टेत बोललो, त्या ज्योतीची ही अशी प्रतिक्रिया अवाक करणारी होती. अस्वस्थ, अस्वस्थ करून सोडलं मला तिने. मी आठवायला लागले, की गेल्या तीस-पस्तीस वर्षांत अशी गमतीने किती काय बोलले असेन मी ज्योतीला. मग दरवेळी ती अशीच प्रतिक्रिया व्यक्त करत असेल का कोणा ना कोणाकडे?

संजयने आणि मी मिळून खूप स्वप्नं पाहिलीत. ती स्वप्नं मला आता एकट्याने पूर्ण करायचीत. असा-तसा घालवायला माझ्याकडे वेळच नाहीये. प्रत्येक दिवसाकाठी मला काहीना काहीतरी प्राप्त करायचंच असतं. मनावरचं भूत उतरवल्याशिवाय मी काय दगड लिहिणार? त्यातून उदास मनःस्थितीत विनोदी लिहिणं म्हणजे अतीच कठीण.

बालकविता

Ode to Online School

*Life was going just great,
When this terrible problem crossed my faith.
There was a monster virus attack,
That left the whole world out of track.
Everyone would usually say,
'Everything's going to be okay.'
But I seriously doubt it,
'Cause everything's messed up now, just a bit.
This is such a bore,
Learning new knowledge and lore.
I mean, it's kind of a bummer,
To attend online school over the summer.
Stare at a screen 4 hours a day,
'Isn't that bad for your eyes?'
any sane person would say.
Battle the WiFi for entry in,
Then shield your ears from all the din!
Try to understand what the teacher says,
When you're being kicked-in and out all day.
Take online tests nearly everyday,
And, above all, be sure to keep stress at bay!*

-Chaitanya Nitish Kirtikar

Std. VII

मग केला फोन. इयरफोन्सचा प्लग फोनच्या डोक्यात खोचला होता, ते विसरूनच गेले होते. त्यामुळे काहीच ऐकू येईना. फोनची रिंगसुद्धा ऐकू येईना. त्यामुळे दोन-चार कॉल्स फुकटच गेले. शेवटी लक्षात आल्यावर प्लग काढून केला फोन. म्हटलं, “सॉरी म्हणायला केला गं फोन. डोकंबिकं चालत

नाही का?’ असं विचारलं ना मी तुला? मी गमतीने म्हटलं गं. पण तुला लागलं असणार ते. तुला वाटलंच असणार की अशी कशी बोलू शकते मी तुला?’

“नाही गं! त्यात काय लावून घ्यायचं? काही नाही वाटलं ग मला. तू मला माझ्याच चांगल्यासाठी केलास ना फोन? नाहीतर अर्चनाला, माझ्या ऑफीसमधल्या मैत्रिणीला पोहोचलाच नसता माझा मेसेज.’”

ती बोलत होती ते सगळं खोटं होतं. ते खोटं आहे हे मला ठाऊक होतं. पण ते मला ठाऊक आहे, हे ज्योतीला ठाऊक नव्हतं. ती बोलतेय ते खोटं आहे आणि खरं काय आहे, हे माझ्या बिघडलेल्या फोनने मला वेळीच ऐकवलं होतं. इथे ज्योती माझ्याशी फोनवर बोलत असताना पाठून चारुता तिला ‘काय झालं?’, ‘काय झालं?’ असं विचारत होती. कारण माझ्या दोन-चार फुकट गेलेल्या फोनकॉल्सच्या रिंगज ऐकल्यामुळे, मी इतका फोन लावायचा प्रयत्न का करतेय, अशी उत्सुकता तिला वाटली असणार.

इथे ज्योतीने तिला मोठ्याने सांगितलं, ‘सॉरी म्हणायसाठी फोन केलाय.’ त्यावर चारुताने ‘सॉरी कशाबद्दल’ वगैरे काही विचारलं नाही. म्हणजे ‘सॉरी’ म्हणणं बरोबरच असल्यासारखं. यावेळी माझं बोलणं संपल्यावर ज्योतीने लगेचच काळजीपूर्वक फोन ‘डिस्कनेक्ट’ केला. तिच्याकडे आता चारुताला सांगण्यासारखं बरंच काही होतं ना? मी मात्र एका जिवाभावाच्या मैत्रिणीला कायमची मुकले होते. आता आम्हा दोघींमधलं नातं निदान माझ्या बाजूने तरी वरवरचं असणार होतं. नाही म्हणायला ‘सॉरी’ म्हणून झाल्यामुळे मन शांत झालं होतं खूपसं. मी मग त्याला दामटवून आणखी शांत केलं आणि माझी विनोदी कथा लिहून पूर्ण केली एकदाची.

आता दोन दिवसांचा ‘ब्रेक’ घेऊन निवांतपणे वाचून पाहीन ती कथा. तेव्हाच कळेल की कथा खरोखरीची विनोदी झालीय, की आपली माझ्या लिहितानाच्या मूडसारखी बिघडूनच गेलीय पूर्णपणे.

मो.८७७९१९४०४२/९९६९०२८९६७

Email: suman.navalkar@gmail.com

*

लेख

दोन देवदुर्लभ मैफिली

* मृदुला प्रभुराम जोशी *

संगीताने मला आयुष्यभर साथ दिलेली आहे. अगदी लहानपणापासून मला माझ्या आई-वडिलांकडून आणि रेडिओच्या माध्यमातून शास्त्रीय आणि सुगम संगीत ऐकायला मिळालं आणि जसं ऐकलं तसं हुबेहूब गळ्यातून उमटवण्याचा प्रयत्न करत राहिले. माझे वडील शास्त्रीय संगीताचे दर्दी होते तसेच उत्तम वादक होते. साधी संवादिनी (हार्मोनियम) आणि ऑर्गन म्हणजे पायपेटी यांवर त्यांचं सारखंच प्रभुत्व होतं. शिवाय ते बासरीही अप्रतिम वाजवत असत. कुठल्याही क्लासला न जाता किंवा कुणाचंही औपचारिक मार्गदर्शन न घेता त्यांनी केवळ उपजत गुणांच्या बळावर ही कौशल्यं प्राप्त केली होती. माझी आईही सुरेख गात असे. तिच्या पिढीत सर्वांचीच लाडकी असलेली नाट्यगीतं आणि भावगीतं ती अतिशय तन्मयतेने गात असे. त्यामुळे मला एकीकडे बालगंधर्व, मास्टर कृष्णराव, गंगाधर लोंढे, ज्योत्सना भोळे यांच्या नाट्यसंगीताचा परिचय झाला तर दुसरीकडे लीला लिमये, सुशीला टेंबे, गजानन वाटवे, बबनराव नावडीकर, पुरुषोत्तम सोळांकुरकर, जी. एन. जोशी अशा तत्कालीन लोकप्रिय भावगीत गायकांचाही परिचय झाला. जराशी मोठी होते तोवर लता मंगेशकर, माणिक वर्मा, मालती पांडे, कुमुदिनी पेडणेकर, मोहनतारा अजिंक्य यांचा जमाना आला. घरात रेडिओ सतत चालू असल्यामुळे मराठी भावगीतं आणि हिंदी सिनेगीतं गाण्याचा रियाजही चालू राहिला. माझा आवाज चांगला होता आणि कुठलंही गाणं एकदा ऐकलं की त्यातल्या सुरावटीसकट जसंच्या तसं गळ्यातून उमटवायची काहीशी निसर्गदत्त देणगी

होती. त्यामुळे वडील माझ्याकडून तऱ्हेतऱ्हेची गाणी बसवून घेत असत, स्वतः हार्मोनियमची साथ करत असत आणि मला वेगवेगळ्या संगीतस्पर्धांमध्ये भाग घ्यायला लावत असत. सगळ्या स्पर्धांत माझा नेहमीच पहिला नंबर येत असे आणि त्या काळात अशा विजेत्यांना जी चांदीची पदकं दिली जात असत तशा पदकांचा एक मोठा संचयच मी केला होता.

तो जमानाच असा होता की घरी येणाऱ्या पाहुण्यांसमोर किंवा शाळेत प्री तासाला गाणी म्हणून दाखवायचा भरभरून आग्रह होत असे आणि न लाजता, न घाबरता, मोकळ्या गळ्याने गाणे म्हणण्यात मी नेहमीच पुढे असे. रेडिओवर कुठलंही नवीन गाणं ऐकलं की उचललंच मी तात्काळ आणि नंतर घरीदारी सगळीकडे ते पुन्हापुन्हा, न कंटाळता कितीही वेळा म्हणून दाखवायचं हेही ठरलेलंच. असा वर्षानुवर्ष रियाज झाल्यामुळे मी संगीताच्या दुनियेत कायम तल्लीन राहायला लागले. “नादावणं”, “खुळावणं” म्हणजे काय ते हिच्याकडे पाहून शिका” असं सगळे म्हणायला लागले.

गीतगायन म्हटलं म्हणजे कुणाचं तरी अनुकरण आलंच. याबाबतीत मात्र मी नुसती भक्तीच नाहीतर अंधभक्ती केली ती एकाच गानसरस्वतीची-लतादीदीची. त्यांनी गायलेली शोकडो भावगीतं, भक्तिगीतं, चित्रपटगीतं मी मुखोद्गत केली होती. माझ्यासाठी लतादीदी या परमेश्वरस्वरूप होत्या. कधी काळी त्यांचं प्रत्यक्ष दर्शन झालंच तर मी आनंदातिरेकानं बेशुद्ध पडेन असं मला वाटायचं. अर्थात पुढच्या आयुष्यात माझ्या महद्भाग्याने मला तीनदा त्यांच्या घरी जाऊन त्यांना भेटता आलं,

त्यांच्यासाठी थोडंस- अगदी शिंपलीएवढं काम करता आलं आणि त्यांच्या उदारहृदयाचं दर्शन घेता आलं तेव्हा कधीच मी बेशुद्ध झाले नाही ही गोष्ट वेगळी. पण माझ्या संपूर्ण आयुष्यात भक्ती केली असेल तर ती फक्त या एकाच व्यक्तीची. आणि म्हणूनच जेव्हा जेव्हा लतादीदींसाठी किंवा लतादीदींकडून काही 'न भूतो न भविष्यति' अशा प्रकारचे कार्यक्रम आयोजित केले गेले तेव्हा तेव्हा मी काही एका अट्टहासाने त्यांना उपस्थित राहिले आणि त्यांचे सूर कानात-मनात भरून घेतले. असे दोन प्रसंग त्यांतल्या बारीकसारीक तपशीलांसह आजही माझ्या डोळ्यांसमोर जिवंत आहेत.

लतादीदींनी त्यांच्या गानकारकीर्दीला सुरुवात केली ती १९४२ साली, त्यामुळे तिला पंचवीस वर्ष पूर्ण होत होती १९६७ साली. त्या निमित्ताने एक भव्य रौप्यमहोत्सव साजरा करण्याचं त्यांच्या चाहत्यांनी ठरवलं होतं. 'लता'या नावाचा एक गौरवग्रंथही तेव्हा प्रकाशित करण्यात येणार होता. या गौरवग्रंथाचं संपादन शांताबाई शेळके, सरोजिनी वैद्य आणि वृंदा लिमये करत होत्या. महोत्सवाच्या कार्यक्रमात डॉ. चिंतामणराव देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली मुख्य गौरव समारंभ होणार होता. तसंच नंतर एस. डी. बर्मन नाईट या शीर्षकाखाली संगीतमय कार्यक्रम होणार होता. अशा कार्यक्रमांसाठी सुयोग्य असलेल्या 'रंगभवन' या खुल्या नाट्यगृहाची योजना केली गेली होती. रसिक प्रेक्षक तिकीट काढून उपस्थित राहू शकणार होते. आम्ही ही संधी सोडणंच शक्य नव्हतं.

ज्यादिवशी तिकीट विक्री खुली होणार होती त्यादिवशी आम्ही सकाळीच घर सोडलं आणि रंगभवनच्या दारात आलो. तिकीटांच्या रांगेत दुपारी दोन वाजता जेव्हा नंबर लावला तेव्हा आमच्यापुढे फक्त एकदोन माणसं होती. उन्हाचा चटका चांगलाच जाणवत होता, पण उत्सुकतेने धडधडणाऱ्या छातीनं त्याची दखलही घेतली नव्हती. बघताबघता ती रांग लांब होत गेली आणि तिकीटविक्री सुरू होईपर्यंत ती मारुतीच्या शेपटाएवढी झाली. तिकीटांची खिडकी उघडली, आम्ही आमची तिकीट काढली आणि दोन

करोनायन (वात्रटिका)

मास्क

करोनाने रोजगार सुटला, मजूर झाला,
तोंडावरती बांधायलाही नाही म्हणतो फडका.
शर्ट-पॅटचे खिसे रिकामे, तिने काढले कापून,
घरामधल्या सर्वांसाठी 'मास्क' टाकले शिवून.

-डॉ. सुमन नवलकर

तासांत सर्व तिकीट संपलीसुद्धा. नंतर आलेल्यांची फार निराशा झाली. आम्ही मात्र तिकीट हातात पडल्याच्या आनंदात मग्न होऊन कार्यक्रमाच्या दिवसाची वाट पाहू लागलो.

प्रत्यक्ष कार्यक्रमाचा दिवस उजाडला तो तर पर्वणीसारखाच! संपूर्ण रंगभवन लतादीदींच्या चाहत्यांनी काठोकाठ भरलं होतं आणि एका विलक्षण उत्साहानं आणि आतुरतेनं सळसळत होतं. आज लतादीदींचं प्रत्यक्ष दर्शन होणार आणि त्यांचा श्रुतिमधुर आवाज कानावर पडणार या नुसत्या विचारानेच माझ्या सर्वांगावर रोमांच उभे राहत होते. कार्यक्रम सुरू झाल्यापासून संपेपर्यंतचे तीनचार तास मी एका विलक्षण धुंदीत होते.

लतादीदींच्या गौरवासाठी मान्यवर वक्त्यांनी केलेली भाषणं, चिंतामणराव देशमुखांच्या हस्ते मानपत्र देऊन झालेला त्यांचा सत्कार असा पूर्वार्ध संपला आणि नंतर एस. डी. बर्मन नाईट सुरू झाली. रंगमंचावर तीस-चाळीस वादकांचा ताफा हजर होता. एकापाठोपाठ एक निराळे गायक येऊन अवीट गोडीची गाणी गाऊन जात होते. आशा भोसले यांनी एकच गाणं सादर केलं- 'ओ मेरे सोना रे सोना रे सोना' - आणि टाळ्यांचा कडकडाट आकाश भेदून गेला. पण आजतागायत माझ्या मनःपटलावरून पुसलं आत नाही असं दृश्य त्यापुढेच आलं. रंगमंचावर एकही वादक दिसत नव्हता. मधोमध फक्त दोन उभे माईक, एकासमोर उभ्या शुभ्रवस्त्रांकित, शालीन लतादीदी आणि दुसऱ्यासमोर तरुण हरिप्रसाद चौरसिया, हातात

प्रश्न

-डॉ. सुमन नवलकर

निरभ्राच्या सोबतीला मळभ यावे वाटते,
जे कधी नाही मिळाले, ते मिळावे वाटते.

नवरसांची व्यंजनेही ,मेजवान्या झोडल्या,
झोपडीतील मीठ-भाकर अनुभवावी वाटते.

मोगऱ्याच्या ताटव्यांनी सुखविले कित्येकदा,
पायवाटे रानफुलही सापडावे वाटते.

कौतुकाचे शब्द झेलुन कान किती खंतावले,
तिखट बोलांनी कुणीही समज द्यावी वाटते.

हिरवळीवर, गालिच्यावर पावले रुळली सदा,
दगड-गोट्यांतून फेरी एक व्हावी वाटते.

संथ जीवन चालताना तरंगांचे भास ना,
वादळाने थेट येऊन झोडपावे वाटते.

का भिकेचे वेड असले? सुख नकोसे का तुला?
प्रश्न वेडा वाटतो, उत्तर नकोसे वाटते.

*

बासरी घेऊन; आणि दीदींनी सुरू केलं- 'मावळत्या दिनकरा...' नुसत्या बासरीच्या साथीनं. रंगभवनचा सारा अवकाश त्या दिव्य सुरांनी भारून गेला. आपण कुठे आहोत याचा विसर पडला. सारं वातावरण धुंद झालं. हजारो श्रोते जिवाचा कान करून ते सूर कानात साठवू लागले. हे क्षण संपूच नयेत असं काहीसं वाटत असतानाच गीत संपलं; पण लतादीदींनी असं काही गारूड केलं होतं की श्रोते केवळ निःस्तब्ध बसून राहिले आणि टाळ्या वाजवण्याचंही विसरून गेले. ती भारलेली शांतता कानातून थेट हृदयात पोहोचली. तो स्वर्गीय अनुभव मी आजही विसरलेली नाही.

अनेक वर्षांनंतर काहीसा असाच पण वेगळा

अनुभव लतादीदींमुळेच मिळाला. १९८२ साली प्रख्यात गायिका-अभिनेत्री नूरजहान भारतभेटीवर येणार होती. तिच्या स्वागतासाठी मुंबईत षण्मुखानंद हॉलमध्ये एक भव्य कार्यक्रम आयोजित केला जाणार होता. या कार्यक्रमाचं नाव होतं 'मॉर्टल मेन, इमॉर्टल मेलडीज' आणि मुंबईभर त्याच्या मोठ्यामोठ्या जाहिराती झळकत होत्या. या कार्यक्रमाची प्रेरणा लतादीदींची असली तरी प्रत्यक्ष आयोजनाची जबाबदारी सिद्धार्थ काक आणि गीता सिद्धार्थ या दांपत्यांवर सोपवलेली होती. जाहिरातीत त्यांचे फोननंबर दिलेले होते. ज्या दिवशी मला ही जाहिरात दिसली त्याच दिवशी मी गीता सिद्धार्थ यांना फोन केला आणि तिकीटविक्री सुरू झाली का ते विचारलं. कारण, मला दोन तिकिटं हवी होती आणि ती काढण्यासाठी उशीर करून चालणार नव्हतं. गीताताईंनी मला व्यवस्थित उत्तर दिलं आणि माझ्यासाठी दोन तिकिटं राखून ठेवण्याचं आश्वासन दिलं. प्रत्यक्ष तिकीटविक्री सुरू होईल त्या दिवशी मी ती त्यांच्या घरी जाऊन ताब्यात घ्यायची असं ठरलं. आणि खरोखरच एके दिवशी त्यांनी मला फोन करून त्यांच्या सांताक्रुझमधल्या घरी बोलावून घेतलं.

गीताताई त्यांच्या हॉलमध्ये प्रचंड कामाच्या गराड्यात बसलेल्या होत्या आणि सतत फोनवर बोलण्यात गढलेल्या होत्या. मला पाहताच त्या म्हणाल्या, "हे घ्या तुमचे पास."

"पास? मला तर तिकीटं हवी होती."

"तिकिटं केव्हाच संपली. पण मला तिकिटांसाठी फोन करणाऱ्या तुम्ही पहिल्या होता म्हणून मी आम्हाला मिळालेल्या वैयक्तिक पासांमधून हे दोन पास तुम्हाला देत आहे."

भगवान देता है तब छप्पर फाडके देता है म्हणतात ना? हे दोन पास हातात पडणं हे त्याहून काही कमी होतं का? मी आनंदाने नाचायचीच बाकी राहिले होते. तरंगतच बाहेर पडले.

आणि मग तो दिवस उजाडला. १२ फेब्रुवारी १९८२. आम्ही वेळेच्या आधीच हॉलवर पोहोचलो आणि वेळेवर स्थानापत्र झालो. संपूर्ण सभागृह वलयांकित तारे-तारकांनी गच्च भरलं होतं.

चित्रपटसृष्टीतली एकूणएक महत्त्वाची माणसं तिथे उपस्थित होती. ते दृश्य अभूतपूर्व होतं. जिकडे नजर टाकावी तिथे जुन्या जमान्यातले महान गायक, संगीतकार, एक काळ गाजवलेले अभिनेते-अभिनेत्री आणि चालू काळातील तसेच श्रेष्ठ आणि लोकप्रिय कलाकार दिसत होते. आम्ही बसलो होतो तिथून चार-पाच रांगांच्या अंतरावर किशोरकुमार, त्यांची पत्नी लीना चंदावरकर आणि तिच्या मांडीवर लहानगा सुमितकुमार पुढ्यातच बसले होते. केवढी मोठी ही सुवर्णसंधी!

कार्यक्रमाला सुरुवात झाली ती प्रसन्न मुद्रेच्या शबाना आझमीच्या निवेदनाने... या कार्यक्रमाचं आयोजन करण्यामागचं निमित्त काय होतं ते तिने तिच्या रसाळ निवेदनातून उलगडून सांगितलं. १९३२ साली हिंदुस्तानी चित्रपट हा 'बोलपट' झाला. त्याआधी मूकपट बनत होते. पण १९३२ मध्ये आवाजाचं आगमन झालं आणि संपूर्ण चित्रपटसृष्टीचं स्वरूपच बदलून गेलं. त्या 'आवाजाच्या आगमना'ला आता १९८२ मध्ये ५० वर्ष पूर्ण होत होती आणि तो सुवर्णमहोत्सवी क्षण साजरा करण्यासाठी 'सिने-म्युझिक डायरेक्टर्स असोसिएशन'ने हा भव्य आणि अभूतपूर्व कार्यक्रम आयोजित केला होता. अभूतपूर्व अशासाठी की इतक्या प्रचंड प्रमाणावर सिनेकलाकारांची उपस्थिती असलेला कार्यक्रम ना त्या आधी कधी झाला होता ना कधी नंतर. हिंदी चित्रपटसृष्टीशी संबंधित असलेल्या एकूणएक व्यक्ती त्यादिवशी तिथे उपस्थित होत्या असं म्हटलं तर त्यात काहीही अतिशयोक्ती होणार नाही.

या कार्यक्रमाचं प्रयोजन जरी बोलपटांच्या सुवर्णमहोत्सवाचं असलं तरी खरं आणि प्रमुख आकर्षण होतं ते म्हणजे नूरजहान या सौंदर्यवती-गायिका-अभिनेत्रीचं अनेक वर्षांनंतर भारतात झालेलं पुनरागमन. प्रेक्षागृहातले एकूणएक श्रोते-प्रेक्षक तिला बघण्यासाठी आतुर झाले होते... आणि एका क्षणी ती स्टेजवर अवतरली आणि टाळ्यांचा कडकडाट झाला. १९४७ मध्ये ती भारत सोडून पाकिस्तानात निघून गेली तेव्हा जितकी सुंदर आणि

करोनायन (वात्रटिका)

साऊंडप्रूफ

साऊंडप्रूफ मास्क आणले आई-बायकोसाठी,
सारं कसं शांत-शांत घरगंगेच्या काठी.

आता दोघी मारत असतात हसत-खेळत गप्पा,
हात जोडून तो म्हणतो, "करोनाची कृपा".

-डॉ. सुमन नवलकर

सतेज दिसत असेल तितकीच, किंबहुना अधिकच सुंदर आणि सतेज ती आज ३५ वर्षांनंतरही दिसत होती. चमचम करणाऱ्या टिकल्यांचं भरतकाम केलेली काळीभोर चंद्रकळा नेसून आणि आकर्षक केशरचना करून शोभिवंत दिसणारी नूरजहान पाहताच मनोमन पटलं की एका काळी तिने हिंदी चित्रपट रसिकांच्या मनावर कसं अधिराज्य गाजवलं असेल. ती आल्याबरोबर सर्वांनी उठून, उभं राहून तिचं स्वागत केलं आणि पुढचा कार्यक्रम सुरू झाला.

स्टेजवर उपस्थित कलाकारांमध्ये दिग्गजांची मांदियाळी होती. दिलीपकुमार, अशोककुमार असे श्रेष्ठ बुजुर्ग अभिनेते, नौशाद, अनिल बिस्वास, हेमंतकुमार असे संगीतकार, लता मंगेशकर, उषा मंगेशकर, राजकुमारी, मीना कपूर, कविता कृष्णमूर्ती, पीनाझ मसानी, हरिहरन, जुन्या जमान्यातले जी. एम. दुराणी, सुरेंद्र असे कितीतरी नामवंत गायक आणि त्यांना साथ करणारे तितकेच नामवंत वादक तिथे दिसत होते.

दिलीपकुमारने अत्यंत भारदस्त उर्दूत भाषण करित नूरजहानचं प्रेमपूर्वक स्वागत केलं आणि प्रेक्षकांना तिचा आगळावेगळा परिचय करून दिला. नौशादजींनी ही तसंच सुंदर, उस्फूर्त भाषण करून श्रोत्यांना जिंकून घेतलं. नूरजहान तिच्या स्वागताला उत्तर देण्यासाठी उठून उभी राहिली तर आधी तिने दिलीपकुमारला कडकडून मिठी मारली. दोघेही भावनांनी ओलेचिंब झाले होते. त्या सुंदर क्षणाचे साक्षी झालेले आम्ही सर्वसुद्धा भारावून जाऊन आनंदाश्रूंची ओंजळ अर्पण करित होतो. एक

श्रावणसरी

-सौ. भैरवी अश्विन देसाई

आज पहाटे पाऊस आला माझ्या दारी
श्रावणमासाची चाहूल देऊन गेला कानी ॥१॥

काळ्याकाळ्या मेघांनी दाटून आले नभ
कडकड विजांनी दणाणले तारांगण ।
सळसळ वाऱ्याची पसरे झुळूक
टपटप पडती धारा धरणीवर ॥१॥

झाडांची निस्तेज पाने पुन्हा तरतरली
सुगंधीत ओली माती दरवळली ।
सृष्टीचे हे रूप नवे मजला दिसले
माझिया मनात गंधित फूल हसले ॥२॥

क्षणात पडला पाऊस क्षणात आणि ऊन
सप्तरंगी उभी आभाळी कमान इंद्रधनु ।
नाजूक कोमल गवतावर, छान असे ऊन पडे
रंगीबेरंगी एक पाखरू, भान विसरून त्यात बसे ॥३॥

आज पहाटे पाऊस आला माझ्या दारी
श्रावणमासाची चाहूल देऊन गेला कानी ॥४॥

*

विलक्षण गहिरा अनुभव होता तो. नूरजहानच्या मनात त्या क्षणी कुठल्या भावनांची आंदोलनं चालली असतील त्याची कल्पनाही करता येऊ नये असा तो सगळा प्रसंग होता. बघूनच आम्ही धन्य झालो होतो.

स्वागताचा समारंभ आटपल्यानंतर मात्र मुख्य कार्यक्रम सुरू झाला. अर्थातच मुख्य आकर्षण होतं ते नूरजहानच्या गाण्याचं आणि तिनंही कुठलेही आढेवेढे न घेता अत्यंत सुरेल आवाजात तिची सुप्रसिद्ध गाणी सादर केली आणि प्रेक्षकांना अपरंपार समाधान दिलं. अगदी खूश करून सोडलं. 'अनमोलघडी' या चित्रपटातील तिचं अजरामर गाणं

'आवाज़ दे कहीं है, दुनिया मेरी जवाँ है' म्हणण्यासाठी तिने पहिली लकेर मारताच संपूर्ण प्रेक्षागृह टाळ्यांच्या कडकडाटाने दणाणून गेलं. मूळ चित्रपटात हे गाणं नूरजहान आणि सुरेंद्र यांनी म्हटलेलं आहे. पण नूरजहान इथे एकटीच गात होती तेव्हा पहिलं कडवं संपल्यानंतर तिने प्रेक्षागृहात उपस्थित असलेल्या सुरेंद्रकडे पाहून, नजर झुकवून त्यांची 'इजाज़त' घेतली आणि मगच पुढचं कडवं म्हटलं. तिचा हा आविर्भावही प्रेक्षकांना खूप पसंत पडला. गाण्याच्या ओळीओळीला टाळ्यांचा कडकडाट होतच राहिला. 'वन्स मोअर, वन्स मोअर'चा घोष चालूच राहिला.

जुन्या-नव्या सदाबहार गीतांनी ते भव्य सभागृह निनादत राहिलं. राजकुमारीबाईंनी आपल्या उतारवयातही तारुण्यातला सूर गमावलेला नाही याचा प्रत्यय आणून दिला आणि सर्वांना थक्क केलं. हेमंतकुमारांनी त्यांची गाजलेली गीतं सादर केली. उषा मंगेशकरांनी काही अप्रतिम गीतं सादर केली. इतर गायकांनी आपापली 'गीतांजली' अर्पण केली आणि मग सुरू झाला या अविस्मरणीय मैफिलीचा कळसाध्याय.

शुभवस्त्रांकिता लता मंगेशकर यांनी स्टेजवर पाऊल ठेवलं, नूरजहानला नम्र अभिवादन केलं आणि हातात माईक घेऊन सुरुवात केली- 'साजनकी गलियाँ छोड़ चले' आणि अंगावर काटा उभा राहिला. १९४९ साली 'बाज़ार' चित्रपटासाठी त्यांनी हे गाणं म्हटलं होतं तेव्हा त्या अवघ्या वीस वर्षांच्या होत्या. त्या वेळचा त्यांचा कोवळा आवाज आज तेहेतीस वर्षांनंतरही जरासुद्धा बदललेला जाणवत नव्हता. आवाजात तीच कोवळाई आणि तीच व्यथा-वेदना ओथंबून राहिली होती. या एका गाण्यानेच लताबाईंनी ते संपूर्ण सभागृह ताब्यात घेतलं आणि ते सूर कानात झंकारत असतानाच निरोप घेण्याची वेळ कधी आली ते कळलंही नाही.

आजही या देवदुर्लभ मैफिलींची आठवण झाली की मला वाटतं माझ्यासारखी भाग्यवान मीच!

*

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. गुंजारव विहंग नायक

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. मिथिल चंद्रकिरण नवलकर

!! प्रभुतरुणास दीपावली शुभेच्छा !!

श्री. गौरांग श्रीकृष्ण कीर्तिकर

WISH YOU A HAPPY & SAFE DIWALI
FROM

THE KIRTIKAR FAMILY
PRABHADEVI CHARITABLE INSTITUTION

तिथेही कोरोना आहेच. कुणी 'गेलं' तर म्हणतात की भीतीनं, काळजीनं, मुक्तीसाठी त्याला तस्साच्या तस्सा गुंडाळून जाळून टाकतात! अंती कुणी कुणाचं नाही हेच खरंय. इथे काय नि तिथे काय? कुठेही टेकायचं झालं तर जागाच नाही 'सेफली' टेकायला. तशातच व्हॉट्सअप आला... 'शेजारचा मधू गेला. त्याच्याकडे आम्हाला कुणाला जाता आलं नाही शेवटच्या दर्शनाला. वाईट झालं रे!' मनात आलं, 'अरे, मी इथे एकटा. त्यात ही बातमी कळवायला हवी होती का?' तरीही... तरीही मध्याच्या संगीतल्या आठवणी उफाळून आल्याच.

मध्या आणि तो एकाच शाळेत. एकाच वर्गात. मध्या बुद्धीनं जरा मार खाल्लेला. पण इतर कुणाकडून तो मार नाही खाऊन घ्यायचा. म्हणूनच गौरीशला दाराबाहेर 'सेफली' वाटायचं त्याच्यामुळे. अन् शिवाय सख्खा शेजारी. त्यामुळे शाळेबाहेरही त्याची 'शाळा' भरायची. पतंग तो तर असा बदवायचा की शेजारच्या गच्चीतील पोरंटोरं... विशेषतः मंजिरी अगदी हल्लागुल्ला करायची. सुट्टीत गोट्या खेळायला ऊत यायचा. मध्या एक बैदूल अगदी नाकासमोर धरून, एक डोळा बारीक करून नेम घ्यायचा. एक पाऊल गुडध्यात दुमडून मागे, दुसरे ताठ असे की आता ते 'रन' म्हणताच वेग घेईल! दोन, तीन मीटरच्या अंतरावरील 'गल', त्यात पसरलेल्या रंगीबेरंगी गोट्या त्याच्या डोळ्यात उतरलेल्या असायच्या. ठरलेलंच असायचं तेव्हा... की सगळ्या गोट्या मग मध्याच्या खिशात! खिसा असा टम्म फुगलेला असायचा, धावला की छाऽऽन वाजायच्या... आणि ती गोळा केलेली सिगारेटस्ची पाकिटे! चारमिनारची पिवळीधम्म... गोल्ड-फ्लेक्सची लालपांढरी... पण पुढे याच पाकिटा-मधल्या धुराची चटक लागली... आणखी कसली कसली. मंजिरीबरोबर तो आठ दिवस गायब होता. आला परत तर; लगेचच मंजिरी गायब झाली सासरच्या घरात. तिच्या घरच्यानी तिचं लग्न लावून दिलं जबरदस्तीने कुणा भणंगाशी. कानावर येत राहिलं काहीबाही. तो तिला मारतो. खूप पी पी पितो. त्याला कुठलीही नोकरी नाही. सासरे नजरेचे

वाईट... हे सगळं ऐकून मध्याही दारूत बुडून जाऊ लागला. त्याची रग जिरली. गोट्या खिशातच वाजल्या... गळून गेल्या... पतंग तर कटलीच होती, तोही मग आयुष्यभर भेलकांडत राहिला. मध्ये बाबीनंच कळविलं होतं त्याच्या 'न्यूजबुलेटिन'मध्ये की मंजिरी म्हणे सासरहून पळून गेली. कुठे ते माहीत नाही. मधू तर आता सतत 'पडलेला' असतो... मनात आलं; मध्या गेला ते बरंच झालं. तो तर कधीच गेला होता त्याच्या जीवनातून; पण या वातावरणात त्यानं असं एकाकी राहून आता एकाकी जाणं म्हणजे... जाने दो. गौरीशच्या एकाकीपणात या बातमीनं अजूनच भर पडली. त्यात बातमी आली... इंडिया 'वंदे भारत' मिशनतर्फे परदेशातील अडकून पडलेल्यांना विमानाने परत आणणार आहे. आता बाबीचे टुमणेच सुरू झाले, 'परत ये परत ये. काळजी वाटते.' त्यालाही घरी परतून 'सेफ'च वाटणार होते. होते नव्हते तेव्हाडे पैसे गोळा केले. मेडिकल टेस्ट दिली. जयरामन् बाद झाला. मात्र गौरीश, प्रियेशचा रिपोर्ट 'क्लीन' आला. मग ती सारी कंटाळवाणी, जीवघेणी, सहनशील प्रतिक्रिया.

बाबी नागपूरला वाट बघत होता पोराची. गौरीश मुंबईला येईल, मग पुढच्या विमानाने इथे. त्याची खोली साफ करायला हवी. अखेरीस इथे गौरीश, प्रियेश 'वंदे भारत'च्या गाजावाजा झालेल्या 'फ्लायट'नं आले एकदाचे. जणू काही इथं मुंबईत 'करोनाक्लीन'च वातावरण असणार होतं! मुंबईत पहिलं पाऊल टाकलं मात्र; त्यांची पुढची पावलं अडखळत गेली. आणखी-आणखी खोल खोल गर्तेत गेली.

'कसलं वतन, कसला वंदे भारत?' तिथं मालकिणीचा करडा, कोरडा का असेना; आधार होता. इथं परत टेस्ट. इथेच पुढची सोय होईपर्यंत हॉटेलमध्ये मुक्काम. पंधरा दिवसांसाठी बंधनकारक. प्रियेशबरोबर 'शेअर' करूनही एका रूमचे दोन आठवड्यांचे भाडे पन्नास हजार. तेही आगाऊ. बाबी पैसे नाही पाठवू शकत. प्रियेशची मावशी होती मुंबईत. तिच्याकडून उसने घेतले तरी

ते हातात पडेपर्यंत मोठ्ठी प्रोसिजर! जेवण शाकाहारी. जे देऊ तेच. एक दिवस प्रियेशने कढी मागवली. कढीचे पाचशे रुपये! 'विद्यार्थी आहेत' हे भानच नाही कुणाच्या मनात! सगळा दामाजीचा भाव! वरून बाबीचे तुमणे सुरूच. 'लवकर ये. लवकर ये.' वाटलं जिथून आलो तिथेच असतो तर बरं झालं असतं! 'ये वतन, ये वतन' कशाला जतन करायचं? बॅगेत असलेले पुलोव्हर, चामडी वॉलेटस्... असं काय काय देऊन हॉटेलच्या कामकरी माणसांना फितवून प्रियेशनं दोघांसाठी काय काय सोय करून घेतली. पण ते पंधरा 'वेटिंग' दिवस म्हणजे... न घरका न घाटका! पैसे आणायचे कोठून? शिक्षणाची तर ऐशीतैशी. दोन तरणीताठी पोरं करोनांनं करूण करूण टाकली होती.

तशातच बाराव्या (की तेराव्या) दिवशी रूमबॉयच्या जागी 'ती' आली. वेट्रेस? की आणखी काही हॉटेलनं घातलेलं तेरावं? पण... पण गौरीशला तर तिचा चेहरा ओळखीचा वाटू लागला... बापरे! 'ही' आता इथं कशाला? प्रियेश गौच्याला म्हणाला, "बी केअरफुल. पैसे नाहीत हं आपल्याकडे उधळायला. माझी मावशी दोन दिवसांनी सुटल्यावर काहीतरी सोय करणार आहे आपली. तोपर्यंत सावध. गौच्या सावध राहा."

पण गौरीशला तर वाटू लागलं... आता आपल्या पुऱ्या बालपणाचाच वध होतोय. ती... ती मंजिरी होती! मग मंजूनं गौरीशच्या गळ्यात पडून मध्या गेल्याचं दुःख घळाघळा ओकून टाकलं. म्हणजे मध्या गेला हे तिलाही कळलं होतं तर!

"गौच्या, मधू गेला रे माझा."

"तुला कसं कळलं? अन् तू इथं कशी?"

"कशी अन् काय! मला समजूनही न घेता घरच्यांनी माझं त्या बेवड्याशी लगीन लावून दिलं. भणंग तो. सतत पडेल असायचा अन् तो खवीस!"

"खवीस?"

"सासरा माझा. म्हणे सासरा! मूळात त्यांनी मला सून करून घेतली ती स्वतःसाठीच. माझ्या घरचे काय! त्यांना मी मधूबरोबर रहाणं म्हणे मोठुं पातक वाटत होतं. बांधली त्या बेवड्याच्या गळ्यात.

करोनायन (वात्रटिका)

डिझायनर मास्क

करोनाची साथ गेली, गेली नाही भीती,
अभिनय करतानाही सारे 'मास्क हवे' म्हणती.
रंगभूषाकाराचा झालाय वांदा,
'डिझायनर मास्क'चा तेजीत धंदा.

-डॉ. सुमन नवलकर

मधूचं, माझं... वाट्टोळं झालं रे!"

"ते कळलं मला बाबीकडून. पण तू म्हणे सासरहून पळून गेलीस."

"मग? मग काय करायला हवं होतं मी? हंSS, पण उपयोग काय झाला त्याचा? गौच्या तुला आठवते का; आपल्याला एक धडा होता मराठीच्या पुस्तकात? 'पळपुटी पुरी' नावाचा?"

"न आठवायला काय झालं? मी तरी आता काय करतोय? पळूनच जातोय नं परिस्थितीपासून?"

"अरे, तेच. तेच मी केलं. पण सासरहून पळाले तरी मला खायला, घास घ्यायला सगळे टपलेलेच होते रे! कोल्ह्याच्या नाकावर बसून त्या पुरीला 'सेफ' वाटलं... तर त्या कोल्ह्यानंच की रे घास घेतला तिचा. मी पळून पळून जाणार कुठं? मग आले मुंबईत. खाली काऊंटरवर 'सेक्स एन्काऊंटर' करायला नावं बघत होते; तर त्यात गौच्या तुझं नाव. हा कोण?"

"हा प्रियेश. दोघही पुरते जाम झालोत. कधी नागपूरला जाणार कोण जाणे."

मग प्रियेशही त्यांच्यात सामील झाला. मधूच्या आठवणी प्रियेशपर्यंत पोहोचू लागल्या. गौरीशला ती बातमी कळल्यापासूनच कुठंतरी दुःख शेर करायलाच हवं होतं. मग प्रियेशच्या साक्षीनं दोघांनी मध्याचं 'तेरावं' साजरं केलं.

करोनामुळं मध्या गेला एकाकी. त्याच्या आयुष्याला शोभेलसा; पण त्याच्या आठवणींचं तेरावं घालायला ती दोघ होती. एकत्र... एकाकी... तरीही सोबत.

*

लेख

Reinventing Food As A Treasure Of Pathare Prabhu Heritage

★ MILIND KOTHARE ★

Today when I introspect & think what do I hold as pride as a Pathare Prabhu ,being born among rare breed of five thousand blue blooded society surviving today. Is it our urbanised background or 100 % literacy or our fashion heritage? Yes but nothing can be as exciting & challenging like retaining the treasure & heritage of our own unique food culture. I am making an humble effort to highlight some exiting crusaders of our rich heritage.

Today we are in the age of fancy Continental, Chinese, Lebanese etc on one side & diets like Dr Dixit plan or Vegan food on the other side. This scenario makes you think that our rich food heritage with loads of calories richness would survive taste of time. But our crusaders of food heritage have been dynamic enough to keep our rich culinary food flag flying high.

I am trying to highlight them. I have no intention of ranking them by virtue of sequence. Honestly, I am mentioning some which I came across my limited survey. In case if I have missed out on any, it is absolutely unintentional.

Pathare Prabhu Foodies Group On Face Book

This group page on face book with 3.9 k members is probably the most dynamic group doing outstanding work of reviving & popularising our food treasure. The founders of the group Soumitra Velkar along with Alka Karpe, Monika Rane Iyer, Manju Malwade & Ruchira Sohle Kopty are doing a good job of administrating this group with core principles on which the group was formed.

Most charming characteristics of this group is all the members are passionate about our food heritage & take pride in cooking our authentic delicacies like Kelyachi Poli or Kolambiche lonache or Gode Batati or Sarangyache Bhujane or shevandiche khadkhadle , Bharlele sarange & many more. You name the delicacy & you will find the post on this group. Another treasure is presentation chefs call it a plating of food these days. One will always find a Shravani Somwar naivedyachi thali or a Pithori Amvasyechi thali Or Adhik mahinyache vyahan with display of fruits & Mysore pak (this may not be home cooked but it has to be from

करोनायन (वात्रटिका)

कफ्यू

करोनाचा कफ्यू लागला, दुकाने बंद,
दारू-सिगारेट मिळेना, पब्लिक पडलं थंड.
जमा करून ठेवलेला साठादेखिल संपला,
'व्यसनमुक्ती' आपोआप., 'करोना पावला.

-डॉ. सुमन नवलकर

Phutanebai in Girgaon!!!)

Most remarkable is all of them give you confidence & indication that this treasure is preserved in various households. Quite a few are settled abroad for years but still take pride in preserving their rich food heritage. Another factor, there is a healthy competition which is created by virtue of this platform. It motivates our younger generation to do more research on our traditions & food & present it on the group. This is the most amazing plus point of social media which will take our food culture a long way. I thought this was quite extraordinary on the backdrop of dwindling population & increasing nuclear families.

Kunal Vijayakar, Solicitor Rajan Jayakar & Ketaki Jayakar On Channel Living Foodz

Kunal Vijayakar is a food writer, author and television personality. **A whole generation have watched him eat his way into the hearts of hundreds and thousands of Indians.** This is how Wikipedia defines him. Solicitor Rajan Jayakar & Ketki Jayakar have always been a great ambassadors of the Pathare Prabhu

Heritage

They therefore, became a great crusader of Pathare Prabhu cuisine. One should see this episode of his interview along with Chef Kunal Kapoor on food channel, Kunal Vijayakar himself cooks a Bhujana in the episode explaining peculiarity of our Bhujana to chef & then both Rajan & Ketki giving commentary on how a Pathare Prabhu Thali is prepared & presented which is the theme of this series on the royal dining table at their residence. *The greatest moment of pride for our rich treasure is when Chef Kunal Kapoor is referring to our recipes when he summarises Thalīs of India with various culinary experts discussing the food map on Pan India basis. This entire episode has certainly brought awareness of our rich food heritage on Indian food map.*

Kunal Vijayakar With Manju & Soumitra Velkar

On ABP Culinary Legacy Series : Pathare Prabhu Food

Here you will find Kunal in same hilarious mood as you see him on his show of **The Week That Wasn't** with Cyrus Brocha. In his own peculiar style, he has explained about richness of our cuisine like comparing Shevandiche khadkhadle with lobster thermidor & at the same time explaining how simple it is to cook in four steps. Something that as a seasoned T V personality only he can do it. When he says we can add prawns to anything & everything it really depicts the true romance of our food with seafood. Soumitra has then pitched in explaining

our privileged sambar masala & showcasing our very special kitchen utensil called ladu bafaiyacha karanda. He has also explained the Ananasche sambare & tomatochi sheer along with its relevance of balancing spice & adding fibre.

Here the audience is mostly food bloggers & press with the theme cuisines of Maharashtra. I am sure this presentation will definitely yield more visibility & recognition to our rich food heritage.

Kalpana's Kitchen

She serves a very authentic Pathare Prabhu Thali in her pop-up Kitchen at Borivali East which is very professionally designed to cater to upmarket foodies. It is a sit-down lunch twice a month restricted only to twelve guests to give them personal attention. Menu is so elaborate that it consists of two welcome drinks, one authentic starter along with eleven main dishes & three desserts. Beauty is, despite of such large spread she takes effort not to repeat menu items in the next event.

When anyone has a question where Pathare Prabhu food is served, one can be sure of giving her reference as she is doing this regularly for quite some time.

With effort, hard work & passion about food she is successful in creating upmarket brand for Pathare Prabhu Food. This makes her as one of the most remarkable crusader of our food culture today.

Soumitra Velkar's Hungry Cat Kitchen.

He serves a take away food in this outlet of his which is located in Mahim. He

बालकविता

'I believe'

I believe I can fly,

A thousand miles high.

I believe I can fly,

Over the clouds and through the sky.

No one can stop me,

From being whom I'm meant to be.

'Cause I believe I can fly,

A thousand miles high.

No one can pull me down,

No one can make me fall on the ground.

'Cause I believe I can fly,

Over the clouds and through the sky.

Leaving the clouds down,

I will never see the ground.

'Cause I believe I can fly,

A thousand miles high.

-Chaitanya Nitish Kirtikar

Std. VII

cyclically has authentic Pathare Prabhu delicacies on his take away menu.

One cannot forget to mention the annual event Pathare Prabhu Anand Mela annually arranged in our community hall by Pathare Prabhu Mahila Samaj where our delicacies are presented by various stall holders with a passion.

My best wishes to all the crusaders so that they continue to preserve our food treasure for many many years to come.

*

त्यांच्या घरात ओरडाआरड करायचे. रात्रीच्या एकांतात त्यांच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकून मला खूप भीती वाटायची. सकाळी मात्र ते अगदी वेगळे असायचे. सर्वांशी प्रेमाने नीट वागा-बोलायचे. वाडीतल्या ब्रात्य मुलांना मात्र त्यांची जरब होती. एरवी दंगामस्ती करणारी मुले मामांना बघितल्या-बरोबर पळून जायची. मामा होते उंचपुरे, गोरे. तेही नेहमी पान खायचे आणि त्यांचेही ओठ लाललाल असायचे आणि चकचकीत चेहऱ्यावर सुरकुत्या.

प्रभाचे डोळे तिरळे होते. नऊवारी साडी नेसलेली सडपातळ प्रभी हसरी होती. लक्ष्मीसारखी तीही धुण्याभांड्याची कामे करी. तिला नेहमी फिट्स (आकडी) यायच्या. फीट आली की ती धावत सुटायची. पहिल्या मजल्यावरून खालच्या मजल्यापर्यंत. एकदा तर ती पहिल्या मजल्यावरून परसदारातल्या झाडीत पडली होती. गुलाबाच्या झाडांवर पडली होती बिचारी. तिच्या अंगात काटे रुतले होते. चाळीतल्या लोकांनी तिला उचलून गॅलरीत आणून ठेवलं. तिला पाणी पाजलं. काही तिच्या अंगात रुतलेले काटे काढण्याचा प्रयत्न करत होते. कुणीतरी डॉक्टरांना बोलावून आणले. प्रभी निपचित पडली होती. तिचे तिरळे डोळे आणखीनच विचित्र दिसत होते. नशिवाने तिच्या डोक्याला इजा झाली नाही. कित्येकदा फिट आली की धावताना ती तोंडातून विचित्र आवाज करायची. आम्ही सारे (बच्चे कंपनी) पकडा-पकडी खेळताना (त्याला आम्ही प्रभी-प्रभी खेळणे म्हणत असू), ज्याच्यावर डाव असेल तो, तिच्यासारखा आवाज काढून पकडायला धावायचा. इतर धावणारी मुले, 'प्रभी आली प्रभी आली..' म्हणत किंचाळत धावत सुटायची. तेव्हा खूप मजा यायची. एकेदिवशी बाबांनी माझा कान धरून मला खूप दम भरला, मला शिक्षा केली आणि एका असहाय मुलीच्या आजाराची टिंगल करू नये हा धडा दिला. त्यानंतर मी कधी प्रभी-प्रभी खेळायला गेले नाही. पुढे प्रभाचे लग्न ठरले. आईला ही बातमी देताना ती छान लाजत होती. खूप खूश होती ती. मला आठवतंय, मी आईबरोबर गेले होते प्रभाच्या लग्नाला. एक बारीकसा, साधारण दिसणारा माणूस,

प्रभाच्या शेजारच्या खुर्चीत बसला होता. तोच नवरदेव होता. त्याच्या आणि प्रभीच्या कपाळावर फुलांच्या मुंडावळ्या बांधल्या होत्या. दोघेही अंग चोरून बसले होते.

प्रभीच्या अंगावर नवीन लुगडं होतं. नेहमीची फाटकी साडी नव्हती. आईच्या हातून अहेराचे पाकीट घेताना लाजून गोड हसली होती. थंड पेय पिण्याचा आग्रह करत लक्ष्मी, डोळ्यांना पदर लावून, आईशी बोलत होती. आईने एकच ग्लास आम्हा दोघींसाठी घेतला. मला काही कळत नव्हतं की ती सांगत होती तरी आईने मला वेगळा ग्लास का नाही घेतला. रात्री जेवणाच्यावेळी आई बाबा बोलत होते, "बिचारीला आता तरी सुख मिळो..." थोड्या दिवसांनी कळलं की प्रभाचा नवरा तिला खूप मारतो. मला त्याचा खूप राग आला आणि मी बाबांना सांगितलं, "तुम्ही जाऊन प्रभीच्या नवऱ्याला दम भरून या. आपल्या प्रभाला तो का मारतो?" बाबा म्हणाले, "उद्या ऑफिसमधून येताना जाईन आणि त्याला चांगला दम भरून येतो." मी खुश झाले.

शंकर गोरगोरा होता. तो सहसा सफेद लेंगा किवा खाकी अर्धी विजार आणि सफेद शर्ट घालायचा. माळीमामांसारखा तोही डोक्यावर सफेद गांधी टोपी घालायचा. एरवी लाजरा बुजरा शंकऱ्या इतर मुलांमध्ये खेळताना दंगामस्तीही करायचा. वाडीतल्या दहीहंडीच्या मिरवणुकीत टोपी हातात उडवत नाचायचा. त्यांच्या खोलीशेजारच्या विहिरीत धावत जाऊन वरून उडी मारायचा. छान पोहायचा तो. शकूसुद्धा छान, ठेंगणी, ठुसकी, गोरीगोरी होती. ती पाचवारी साडी नेसायची. लक्ष्मीची सगळी मुलं गोरीगोरी आणि दिसायला सुंदर होती. सारी मुले आमच्याबरोबरच वाडीत वाढली. शंकर आणि शकू माझ्यापेक्षा वयाने मोठे असल्यामुळे ते मोठ्या मुलामुलींमध्ये खेळत मिसळत. रंजन (रंजू) मात्र माझ्या वयाची होती. तीही खूप सुंदर दिसायची. ती फ्रॉक घालायची. वाडीतल्या मुलींचे कपडे जुने झाल्यावर रंजूच्या अंगावर दिसायचे. आजी लक्ष्मीला नेहमी सांगायची, "पोरीची काळजी घे." रंजू आणि मी फुगडी खेळायचो आणि शकूला चिडवायला गाणं

म्हणायचो, “शकुंतला भाजीपाला नवरा मिळाला चणेवाला...” शकू मला आणि तिला खूप रागवायची आणि आम्ही दोघी तिला चिडवत पळून लपायचो. काही कारणास्तव आईने लक्ष्मीला कामावरून काढून टाकले आणि शांता नावाच्या नवीन बाईला घरकामासाठी नेमले. पण लक्ष्मीशी बोलणे काही आम्ही थांबवले नव्हते. रंजूची व माझी मैत्रीही तशीच होती.

एके दिवशी लक्ष्मीच्या टाहो फोडण्याच्या आवाजाने अख्खी वाडी जागी झाली. माळीमामा देवाघरी गेले.

माळीमामा गेल्यावर लक्ष्मी एकटी सगळं सांभाळत होती. वाडीच्या कामासाठी नवीन माळी नेमण्यात आले आणि लक्ष्मी तिच्या कुटुंबाला घेऊन डी. एन. नगरच्या झोपडपट्टीत राहायला गेली. सर्व चाळकऱ्यांचा निरोप घेताना तिचा कंठ दाटून आला होता. आपलं कुटुंब घेऊन लक्ष्मी वाडी सोडून निघून गेली.

लक्ष्मी आणि तिच्या लेकरांबाबतच्या गोष्टी मध्येमध्ये कानावर येऊ लागल्या. दारूने पोखरलेले शरीर टाकून महादेव कधीतरी रस्त्यातच गेला. शंकर वाममार्गाला लागला होता. वाडीत होता तोपर्यंत चांगल्या सुशिक्षित लोकात वावरणारा शंकर झोपडपट्टीतील गुंडप्रवृत्तीच्या मुलांच्या संपर्कात आला आणि तसाच वागू लागला. पुढे एक दिवस समजले की शंकरने विहिरीत उडी मारून जीव दिला. थकलेली लक्ष्मीही काही दिवसांनी देवाघरी निघून गेली. प्रभा कशी गेली हे मला आठवत नाही.

शकू देहविक्रय करायला लागली होती. कालांतराने तिथल्याच एका मुलाबरोबर तिचं लग्न झालं; पण काही दिवसांतच असं कानावर आलं की तिच्या सासरच्यांनी तिला जाळून मारले. रंजूचंही लग्न झालं. तीही लोकांकडे घरकाम करू लागली होती. तिचं पुढे काय झालं ते मला कधी कळलंच नाही.

आयुष्याच्या ह्या वळणावर लक्ष्मी आणि तिच्या कुटुंबाचा विचार करताना काही गोष्टी जाणवल्या.

बालपण खरंच खूप निरागस आणि निर्मळ असतं. लक्ष्मीच्या कुटुंबाची वाताहत होण्यामागे फक्त भूक आणि दारिद्र्य होतं. मला तिची पाचही मुले कुठे चुकली असं अजिबात वाटत नाही. परिस्थिती माणसांकडून कित्येक कर्म करवून घेते.

लक्ष्मी आणि माळीमामा दिवसभर पान खायचे कारण त्याने त्यांची भूक मरत असेल. मामा रोज रात्री दारू प्यायचे. उधारीवर का होईना पण रात्रीपुरती तरी मिळालेली दारू त्यांच्या विवंचना दूर करत असेल. दिवसभर अंगमेहनतीची कामे करून, कामात चूक अथवा दिरंगाई झाली तर कुणाचीही बोलणी खाऊन दिवस ढकलावा लागतो. कारण हातावर पोट असते. इथे तर ७ पोटंंचा विचार होता. रात्री दारू डोक्यात शिरली की आपल्या विश्वाचे राजे आपणच असतो. मग बायको हक्काची असते. जिच्यावर जगाचा राग काढता येतो. आवाज वाढवून आपलं नाकर्तेपण अथवा नाईलाज लपवता येतो.

महादेवने बापाचा हा अवतार जवळून पहिल्यामुळे त्याने तोच मार्ग अवलंबला असेल. प्रभाला स्वतःचे असे मत मांडायला कधी मिळालेच नसेल. शंकर मध्यमवर्गीयांना बघत मोठा झाला. वाढत्या वयात लागणारी भूक शमवण्यासाठी, समोर असलेल्या लोकांनी निवडलेला मार्गच जवळ करणे त्याला योग्य वाटलं असेल. शकूलाही म्हणूनच तडजोड करावी लागली असेल.

प्रत्येकजण आपल्या आयुष्यात जे वागतो ते तो त्या त्यावेळी योग्य असतो म्हणूनच. चांगलं आनंदी आयुष्य जगायला कुणाला नको असतं? पण परिस्थितीच्या पुढे आपलं काहीच चालत नाही.

असो, अशी ही माझ्या लहानपणी भेटलेली आणि भावलेली माणसं. पूर्वग्रहदूषित नजरेनं न पाहता मागे वळून पाहिलं की तेव्हा भेटलेली माणसे आता नव्याने भेटतात आणि आपल्याला माणसांकडे पाहण्याचा नवा दृष्टिकोन मिळतो.

अभिप्राय जरूर कळवा.

*

